

2.2.

Przykładowe zadania z języka polskiego z rozwiązaniami. Część pisemna na poziomie podstawowym

2.2.1. TESTY

Zestaw 1.

Janusz Głowacki

KONIEC PSEUDOTRADYCJI

Adam Hanuszkiewicz pokazał w Teatrze Małym dzieło pt. *Dziadów część III*. To samo, co je nasz współrodak Adam Mickiewicz napisał, a jakby i dużo więcej.

Może tylko z początku, po pierwszym występie chóru z bukietem przyśpiewek, aktorzy w celi cokolwiek stracili orientację, gdzie są i jak mają przedstawiać gołe słowo. Ale zaraz Krzysztof Kolberger ma piękną solówkę z towarzyszeniem chóru więźniów i dalej już bardzo dobrze recytuje wiersze pod akompaniament zapudłowanych. Ci ostatni, niby pilnowani, mają przez cały czas przedstawienia dużą aktywność, a pod koniec z nieprzypadkowym nachalstwem wkręcają się na przyjęcie u senatora.

Bardzo dobrym chwytem jest powieszenie Kolbergera. Następnie podciągnięcie go na szelkach pod sam sufit w scenie egzorcyzmów przez przebraną na czarno obsługę. Dopiero ten ciekawy element na długo ożywia salę, która roztrząsała, czy rozhuśtany wysoko artysta przyłoży głowę w kandelabr i czy kandelabr to wytrzyma. Te nadzwyczaj ciekawe dociekania nad zagadką bytu, znaczy się, czy kandelabr to nasza prawdziwa rzeczywistość, czy artystyczna atrapa, wniosły ożywcze tchnienie i napięcie. Wcale przez to nie chcę powiedzieć, że tchnienie to nie jednoczyło nas integracyjnie w poprzednich i następnych kawałkach.

Bardzo się także podobało posunięcie, jakim była jednoczesna emisja *Widzenia księdza Piotra* oraz *Snu senatora*, czyli tak zwane zagłuszanie. Sam chwyt jest nienowyy, ale dobrze dobrany, gdyż łączy niedaleką tradycję z duchem postępu – tu się dobrze pamięta, co wieszcz mówi w znanym porzekadle o Arce Przymierza. Jak się weźmie z tego przykład, będzie można dać widzowi zupełny przegląd myśli romantycznej i za jednym zamachem odegrać na tej samej scenie *Kordiana*, *Nieboską* i *Noc listopadową*.

W całym przedstawieniu, o czym zresztą już wspominałem, bardzo pięknie ustawiona jest cała strona muzyczna. Melodie są przyjemne, niejednemu wpadną w ucho i znajdą odzew na mieście. Już następnego wieczoru natknąłem się na takich, co szli do SPATiF-u z arią Regestratora ...*Ale tu znajdziemy parę dam* na ustach.

Można by jeszcze dużo pisać, ale najlepiej samemu się wybrać. Na zakończenie jeden ciekawy chwyt, który jest bliżej początku. Kolberger namalował pędzlem na ścianie jakiś napis, który o ile na świeżo niewidoczny, to pod koniec dawał się przeczytać. Przez całe przedstawienie zagadka dawała widzom napięcie. Litery wyskakiwały, jak chciały, lewa strona myślała, że to jakieś hasła, a prawa, że może słowa podziękowania. Nie powiem, co się w końcu pokazało, bo po co zdradzać zakończenie.

Na koniec muszę dorzucić, że na naszych oczach mamy koniec pseudotradycji. Nie taka to znowu ponura tragedia, jak się niektórym wydawało.

Na podstawie: Janusz Głowacki, *Jak być kochanym*, Warszawa 2005.

Zadanie 1. (0–1)

Wstaw X w wierszu, w którym zamieszczono definicję członu *pseudo-*.

Pierwszy człon wyrazów złożonych, wyrażający podobieństwo do tego, co jest określane drugą częścią złożenia	
Pierwszy człon wyrazów złożonych będących nazwami i określeniami osób, rzeczy lub zjawisk, które nie są tym, co udają lub naśladują	

Zadanie 2. (0–2)

a) Kogo w przedstawieniu grał Krzysztof Kolberger?

- A. Konrada B. Senatora C. Mickiewicza D. Księdza Piotra

b) Uzasadnij wybór, odwołując się do treści recenzji i *Dziadów części III* Adama Mickiewicza.

.....

.....

.....

Zadanie 3. (0–1)

Jaką treść – w kontekście *Dziadów części III* Adama Mickiewicza – powinien mieć napis, o którym autor recenzji pisze w przedostatnim akapicie?

- A. Śmierć carowi. Śmierć!
 B. Razem młodzi przyjaciele!
 C. Nowosilcow to sługa piekieł.
 D. Umarł Gustaw, narodził się Konrad.

Zadanie 4. (0–2)

a) Wypisz z akapitu 2. trzy przykłady wyrazów/wyrażeń środowiskowych lub wyrazów/wyrażeń potocznych i zamień je na wyrazy/wyrażenia neutralne.

.....

.....

.....

b) Wyjaśnij, czemu służy nagromadzenie wyrazów i wyrażeń środowiskowych oraz potocznych w tekście.

.....

.....

.....

Zadanie 5. (0–1)

Wskaż zdanie zawierające formę językową świadczącą o tym, że autor recenzji pozornie utożsamia się z widzami obecnymi na spektaklu.

- A. Wcale przez to nie chcę powiedzieć, że tchnienie to nie jednoczyło nas integracyjnie w poprzednich i następnych kawałkach.
- B. Bardzo się także podobało posunięcie, jakim była jednoczesna emisja *Widzenia księdza Piotra* oraz *Snu senatora*, czyli tak zwane zagłuszanie.
- C. W całym przedstawieniu, o czym zresztą już wspominałem, bardzo pięknie ustawiona jest cała strona muzyczna.
- D. Można by jeszcze dużo pisać, ale najlepiej samemu się wybrać.

Zadanie 6. (0–2)

Sformułuj główną tezę recenzji.

.....

.....

.....

Zadanie 7. (0–2)

Podaj dwie cechy gatunkowe tekstu *Koniec pseudotradycji*, które pozwalają stwierdzić, że jest on recenzją. Każdą cechę zilustruj przykładem z tekstu.

	Cecha gatunkowa	Przykład z tekstu
1.		
2.		

Punktowanie zadań w zestawie 1.

Nr zad.	Wymagania	Kryteria punktowania
1.	<i>Uczeń:</i> <i>I.3.1) analizuje i definiuje znaczenia słów;</i> <i>I.3.8) odróżnia słownictwo neutralne od emocjonalnego i wartościującego.</i>	(0–1) 1 pkt – wskazanie poprawnej definicji: <i>Pierwszy człon wyrazów złożonych będących nazwami i określeniami osób, rzeczy lub zjawisk, które nie są tym, co udają lub naśladują.</i> 0 pkt – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi.

2.	<i>Uczeń:</i> <i>I.1.1) odczytuje sens całego tekstu oraz wydzielonych przez siebie fragmentów; potrafi objaśnić ich sens oraz funkcję na tle całości;</i> <i>II.3.2) wykorzystuje w interpretacji konteksty.</i>	(0–1–2) 2 pkt – odpowiedź A ORAZ poprawne uzasadnienie z odwołaniem do treści recenzji. 1 pkt – odpowiedź A bez poprawnego uzasadnienia. 0 pkt – wybranie odpowiedzi innej niż A. <u>Przykłady poprawnego uzasadnienia:</u> • <i>Autor pisze o pięknej solówce Kolbergera – ma na myśli Wielką Improwizację wygłoszoną przez Konrada.</i> • <i>Autor wspomina o napisie namalowanym przez Kolbergera na ścianie – ma na myśli napis wskazujący na przemianę Gustawa w Konrada.</i> • <i>Głowacki pisze o egzorcyzmach z udziałem Kolbergera – w dramacie Mickiewicza egzorcyzmom poddany był Konrad.</i>
3.	<i>Uczeń:</i> <i>I.1.2) odczytuje zawarte w odbieranych tekstach informacje zarówno jawne, jak i ukryte;</i> <i>II.3.2) wykorzystuje w interpretacji konteksty.</i>	(0–1) 1 pkt – odpowiedź D. 0 pkt – odpowiedź inna niż D.
4.	<i>Uczeń:</i> <i>I.1.4) wskazuje charakterystyczne cechy stylu danego tekstu, rozpoznaje zastosowane w nim środki językowe i ich funkcje w tekście;</i> <i>I.3.8) odróżnia słownictwo [...] oficjalne od swobodnego.</i>	(0–1–2) 2 pkt – poprawne wypisanie dwóch wyrazów lub wyrażeń środowiskowych/potocznych i zamienienie ich na wyrazy lub wyrażenia neutralne ORAZ określenie, czemu służy nagromadzenie w tekście wyrazów lub wyrażeń środowiskowych/potocznych. 1 pkt – poprawne wypisanie dwóch wyrazów lub wyrażeń środowiskowych/potocznych i zamienienie ich na wyrazy lub wyrażenia neutralne, ALE bez określenia, czemu służy nagromadzenie wyrazów lub wyrażeń środowiskowych/potocznych w tekście LUB tylko określenie, czemu służy nagromadzenie w tekście wyrazów lub wyrażeń środowiskowych/potocznych bez wypisania przykładów i ich zamiany na słowa neutralne. 0 pkt – inna odpowiedź. <u>Przykłady poprawnych odpowiedzi:</u> a) • <i>solówka – występ solowy</i> <i>zapudłowani – więźniowie</i> • <i>bukiet przyśpiewek – zbiór/kilka piosenek LUB</i> <i>zbiór/kilka przyśpiewek</i> <i>wkręcić się – wejść bez zaproszenia</i> b) <i>Nagromadzenie tego typu wyrazów i wyrażeń w tekście służy podkreśleniu skutku pomieszania w spektaklu tradycji z nowoczesnością, wyrażeniu</i>

		<i>ironicznego/negatywnego stosunku Głowackiego do spektaklu, w którym pomieszano tradycję z nowoczesnością.</i>																		
5.	<i>Uczeń:</i> <i>I.1.4) rozpoznaje zastosowane [...] środki językowe i ich funkcje w tekście.</i>	(0–1) 1 pkt – odpowiedź A 0 pkt – odpowiedź inna niż A																		
6.	<i>Uczeń:</i> <i>I.1.9) wskazuje tezę (gimnazjum);</i> <i>I.1.1) odczytuje sens całego tekstu.</i>	(0–2) 2 pkt – poprawne sformułowanie tezy recenzji. 0 pkt – inna odpowiedź. <u>Przykłady poprawnych odpowiedzi:</u> • <i>Dziady w reżyserii Adama Hanuszkiewicza nie są udanym przedstawieniem.</i> • <i>Hanuszkiewicz przesadził w scenicznym unowocześnianiu Dziadów.</i> • <i>Reżyser w sposób trudny do zaakceptowania zmienił klimat dzieła Mickiewicza, czyniąc spektakl serią fajerwerków inscenizacyjnych.</i>																		
7.	<i>Uczeń:</i> <i>I.1.2) rozpoznaje specyfikę tekstów publicystycznych [...]; wśród tekstów prasowych rozróżnia wiadomość i komentarz;</i> <i>I.1.1) odczytuje sens fragmentów.</i>	(0–1–2) 2 pkt – podanie 2 cech gatunkowych recenzji wraz z poprawnymi przykładami. 1 pkt – podanie 1 cechy gatunkowej recenzji wraz z poprawnym przykładem. 0 pkt – inna odpowiedź. <u>Przykłady odpowiedzi za 2 pkt:</u> <table border="1"> <thead> <tr> <th></th><th>Cecha gatunkowa</th><th>Przykład z tekstu</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1.</td><td>Podanie najważniejszych informacji o spektaklu</td><td>Tytuł spektaklu, nazwisko reżysera, miejsce wystawienia</td></tr> <tr> <td>2.</td><td>Ocenienie spektaklu</td><td>Ocena reżyserii, gry aktorów, strony muzycznej</td></tr> </tbody> </table> <table border="1"> <thead> <tr> <th></th><th>Cecha gatunkowa</th><th>Przykład z tekstu</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1.</td><td>Podanie najważniejszych informacji o spektaklu</td><td>Tytuł (Dziadów część III), nazwisko reżysera (Hanuszkiewicz), aktora grającego główną rolę (Kolberger)</td></tr> <tr> <td>2.</td><td>Opisanie reakcji odbiorców</td><td>Dopiero ten ciekawy element na długo ożywia salę...</td></tr> </tbody> </table> Uwaga: przykład z tekstu należy rozumieć jako cytaty lub omówienie.		Cecha gatunkowa	Przykład z tekstu	1.	Podanie najważniejszych informacji o spektaklu	Tytuł spektaklu, nazwisko reżysera, miejsce wystawienia	2.	Ocenienie spektaklu	Ocena reżyserii, gry aktorów, strony muzycznej		Cecha gatunkowa	Przykład z tekstu	1.	Podanie najważniejszych informacji o spektaklu	Tytuł (Dziadów część III), nazwisko reżysera (Hanuszkiewicz), aktora grającego główną rolę (Kolberger)	2.	Opisanie reakcji odbiorców	Dopiero ten ciekawy element na długo ożywia salę...
	Cecha gatunkowa	Przykład z tekstu																		
1.	Podanie najważniejszych informacji o spektaklu	Tytuł spektaklu, nazwisko reżysera, miejsce wystawienia																		
2.	Ocenienie spektaklu	Ocena reżyserii, gry aktorów, strony muzycznej																		
	Cecha gatunkowa	Przykład z tekstu																		
1.	Podanie najważniejszych informacji o spektaklu	Tytuł (Dziadów część III), nazwisko reżysera (Hanuszkiewicz), aktora grającego główną rolę (Kolberger)																		
2.	Opisanie reakcji odbiorców	Dopiero ten ciekawy element na długo ożywia salę...																		

Zestaw 2.**Jan Miodek****NAJKI Z SAMOTRAKI**

Kiedy rok temu zabierałem się do recenzowania słownika gwary studentów Uniwersytetu Gdańskiego, moją uwagę zwróciło już pierwsze zdanie: „Stary, przyjdź dziś do mnie wieczorem, rzucimy pena na kompa, potem impreza, a potem pomyślimy o jakimś afterku...”.

W tym jednym zdaniu kumulują się wszystkie cechy polszczyzny najmłodszych pokoleń.

Ale po kolei.

Można powiedzieć, że zaczęło się przed laty od Owsiakowego „siema”. I dziś to już nie jest tylko pen i komp. Nawet SMS, skądinąd wersja skrócona całego wyrażenia, ma już dziś swoją skróconą wersję: „es”. Krótkie „cześć” ma jeszcze krótszy wariant w postaci „cze”. A mój Wrocław jest nie tylko Wrockiem, ale też jedynie „Wro”. Jest „do zo”, „nara” (a nawet „narazka”!) i „spoko”.

Owe skróty często abstrahują od granic morfologicznych wyrazów⁷. „Dziękuję” to jest oczywiście „dzięki”, ale też w wersji zanglizowanej „dzienks”, albo „spoks” zamiast „spokojnie”. „Piwo”, czyli „browar”, to jest „bro”, ale też „bronks”. W tych skrótach mamy zabieg słowotwórczy anglicyzujący brzmienia.

Młodzi mówią dziś „sory”, ale zrobili już od tego swojskie⁸ derywaty⁹, bo mówi się także „sorka”, „sorki”, jest też jednak i „sorewicz”.

Możemy więc powiedzieć, że język młodych to język pełen skrótów, ucięć, skrzy się humorem, a w jego tle jest angielszczyzna.

W tej sprawie napływa do mnie korespondencja i jest ona zdecydowanie kasandryczno-rejtanowsko-piotrowskargowa: co to będzie, jeszcze trochę i polszczyzna zaniknie, będziemy żyć w świecie marketów, leasingów, monitoringów i shopów.

Rozumiejąc te lęki, uspokajam rodaków, mówię im o języku praindoeuropejskim – języku matce nas wszystkich, o tym, że historia polskiego języka jest historią nieustannie napływających do niego z różnych języków słów i że polszczyzna zawsze z tymi złożami leksykalnymi sobie radziła w nieustających procesach adaptacji i przyswajania sobie tych słów.

Faktem jest, że angielszczyzna jest dziś w polszczyźnie dominująca. Angliczuje się wszystko, co się da i gdzie się da. A już w kategoriach wypadnięcia z kodu kulturowego traktuję takie odkształcenia językowe, jak walka „Dejwida” z Goliatem czy – co działa na mnie zupełnie wysypkowo – „akłaparki”.

Na podstawie: Jan Miodek, *Najki z Samotraki*, „Gazeta. Opole” 2012, nr 76.

⁷ Granice morfologiczne wyrazu to granice między tematem fleksyjnym a końcówką oraz między tematem słowotwórczym a formantem.

⁸ Swojskie w znaczeniu ‘typowe dla języka polskiego’.

⁹ Derywat to inaczej wyraz słowotwórczo pochodny utworzony od innego wyrazu.

Zadanie 1. (0–1)

Przepisz zdanie, w którym Jan Miodek zawarł główną tezę swojej wypowiedzi.

.....

.....

.....

Zadanie 2. (0–2)

Znajdź w tekście i wpisz do odpowiednich rubryk tabeli po 3 przykłady skrótów z języka współczesnej młodzieży.

Rodzaje skrótów	Przykłady z tekstu
Skróty wyrazów i wyrażeń polskich zachowujące polskie brzmienie	
Skróty wyrazów i wyrażeń polskich mające zanglizowane brzmienie	

Zadanie 3. (0–1)

„Swojskim derywatem” utworzonym od wyrazu obcego, analogicznym do przykładów podanych przez Jana Miodka, jest wyraz:

- A. bronks.
- B. afterek.
- C. dzienks.
- D. monitoring.

Zadanie 4. (0–2)

a) Poprawna wymowa wyrazu *aquapark* w języku polskim to

- A. „akłapark”.
- B. „agłapark”.
- C. „akfapark”.
- D. „akwapark”.

b) Co, zdaniem prof. Miodka, jest przyczyną błędu popełnianego przez młodych Polaków w wymowie wyrazu *aquapark*?

.....

.....

.....

Zadanie 5. (0–1)

Do każdego z przykładów użycia czasownika dobierz sytuację, w której ten czasownik został użyty. Odpowiedzi wpisz do tabelki.

1) „zabierałem się do recenzowania”	a) gdy mowa o wszystkich ludziach
2) „kumulują się wszystkie cechy polszczyzny”	b) gdy mowa o młodzieży
3) „urobili już od tego swoje derywaty”	c) gdy prof. Miodek mówi o sobie
	d) gdy mowa o przedmiocie wykładu

1)	
2)	
3)	

Zadanie 6. (0–3)

a) Od jakich wyrazów podstawowych utworzony został przymiotnik *kasandryczno-rejtanowsko-piotrowskargowa*?

.....

b) Co znaczy ten przymiotnik w tekście Jana Miodka?

.....

.....

c) Jaki efekt wywołuje jego użycie w tekście Jana Miodka?

.....

.....

.....

Zadanie 7. (0–1)

Jaka jest opinia autora artykułu o procesie anglicyzowania współczesnej polszczyzny? Zakreśl właściwe odpowiedzi w zacienionych częściach tabeli.

Autor podziela lęki rodaków zaniepokojonych ekspansją angielszczyzny,	ponieważ	język polski już wielokrotnie obronił się przed nadmiernym wpływem języków obcych.
Autor nie podziela lęków rodaków zaniepokojonych ekspansją angielszczyzny,		obecnie młode pokolenie Polaków bezkrytycznie ulega wpływom języka angielskiego.

Punktowanie zadań w zestawie 2.		
Nr zad.	Wymagania	Kryteria punktowania
1.	<i>Uczeń: I.1.9) wskazuje tezę (gimnazjum).</i>	(0–1) 1 pkt – za właściwy cytat. 0 pkt – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. <u>Poprawna odpowiedź:</u> <i>Możemy więc powiedzieć, że język młodych to język pełen skrótów, ucięć, skrzy się humorem, a w jego tle jest angielszczyzna.</i>
2.	<i>Uczeń: I.1.2) odczytuje w odbieranym tekście informacje jawne.</i>	(0–1–2) 2 pkt – za poprawne podanie 3 skrótów wyrazów i wyrażeń polskich zachowujących polskie brzmienie ORAZ 3 skrótów wyrazów i wyrażeń polskich mających zanglizowane brzmienie. 1 pkt – za poprawne podanie 3 skrótów wyrazów i wyrażeń polskich zachowujących polskie brzmienie LUB 3 skrótów wyrazów i wyrażeń polskich mających zanglizowane brzmienie. 0 pkt – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. <u>Przykład poprawnej odpowiedzi:</u> Skróty wyrazów i wyrażeń polskich zachowujące polskie brzmienie: <i>siema, cze, Wrocek, Wro, do zo, nara, spoko, dzięki, bro, impra, komp</i> – 1 pkt Skróty wyrazów i wyrażeń polskich mające zanglizowane brzmienie: <i>dzienks, spoks, bronks</i> – 1 pkt <u>Uwaga:</u> w obu przypadkach obok poprawnych przykładów nie mogą być podane błędne przykłady.
3.	<i>Uczeń: I.3.9) rozpoznaje formant w wyrazach pochodnych.</i>	(0–1) 1 pkt – za poprawną odpowiedź. 0 pkt – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. <u>Poprawna odpowiedź:</u> B
4.	<i>Uczeń: I.3.7) rozpoznaje i poprawia różne typy błędów językowych.</i>	(0–1–2) 2 pkt – za odpowiedź C ORAZ poprawne wskazanie przyczyny błędu. 1 pkt – za odpowiedź C, ALE bez poprawnego wskazania przyczyny błędu. 0 pkt – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. <u>Poprawne odpowiedzi:</u> c) C – 1 pkt b) Naśladowanie zasad wymowy typowych dla języka angielskiego – 1 pkt
5.	<i>Uczeń: I.1.4) rozpoznaje funkcję zastosowanych w tekście środków językowych.</i>	(0–1) 1 pkt – za <u>wszystkie poprawne</u> połączenia. 0 pkt – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. <u>Poprawna odpowiedź:</u> 1. c 2. d 3. b

6.	<i>Uczeń:</i> <i>I.3.1) analizuje</i> <i>znaczenie słów;</i> <i>I.1.4) rozpoznaje</i> <i>funkcję</i> <i>zastosowanych</i> <i>w tekście środków</i> <i>językowych.</i>	(0–1–2–3) 3 pkt – za poprawne podanie co najmniej dwóch wyrazów podstawowych ORAZ poprawne określenie znaczenia, ORAZ efektu. 2 pkt – za poprawne podanie co najmniej dwóch wyrazów podstawowych ORAZ poprawne określenie znaczenia LUB efektu. 1 pkt – za poprawne podanie co najmniej dwóch wyrazów podstawowych LUB poprawne określenie znaczenia, LUB celu ALBO za poprawne określenie tylko znaczenia LUB efektu. 0 pkt – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. <u>Poprawne odpowiedzi:</u> a) kasandryczno – od: Kasandra; rejtanowsko – od: <i>Rejtan</i>; piotrowskargowa – od: <i>Piotr Skarga</i> – 1 pkt (co najmniej dwa poprawnie podane). b) Znaczenie: np. pesymistyczna, katastroficzna, ostrzegająca przed zagrożeniami, nawołująca do podjęcia działań obronnych – 1 pkt. c) Efekt: zwielokrotnienie natężenia pesymistycznego tonu charakterystycznego dla korespondencji, o której w tekście mowa LUB wywołanie efektu humorystycznego, LUB hiperbolizacja sensu, LUB uplastycznienia wypowiedzi, LUB ujawnienie erudycji autora – 1 pkt.
7.	<i>Uczeń:</i> <i>I.1.2) odczytuje</i> <i>w odbieranym</i> <i>tekście informacje</i> <i>jawne.</i>	(0–1) 1 pkt – za poprawne zakreślenie w obu kolumnach. 0 pkt – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. <u>Poprawna odpowiedź:</u> <i>Autor nie podziela lęków rodaków zaniepokojonych ekspansją angielszczyzny, ponieważ język polski już wielokrotnie obronił się przed nadmiernym wpływem języków obcych.</i>

Zestaw 3.**Grażyna Stachówna
MELODRAMAT NA WAKACJE**

Melodramat filmowy to gatunek wysoce skonwencjonalizowany i z tego punktu widzenia *List w butelce* Luisa Mandoki jest najbardziej melodramatycznym melodramatem, jaki tylko można sobie wyobrazić. Struktura gatunkowa powtarza się w każdym porządnym melodramacie, ma charakter stały i niezmienny, co ciekawe, nigdy się nie nudzi, gdyż za każdym razem kolejny narrator zawiesza na niej historię „inną taką samą”: pociągającą nowym układem fabularnym, ale przestrzegającą reguł gatunkowych i spełniającą oczekiwania widzów, czyli dającą im przyjemność panowania nad fikcyjnym światem opowiadania.

Teresa Osborne znajduje na plaży butelkę z listem w środku. Napisał go Garrett do swej zmarłej żony, Catherine. W stechnicyzowanym systemie światowej komunikacji, tak szybko i bezbłędnie przenoszącym informacje, list Garretta jest symbolem zupełnej aberracji: zamknięty w butelce, pozbawiony adresu dryfuje po morzu, niosąc informacje niezwykle ważne dla jego autora. Teresa Osborne jest rozwódką, mąż przestał ją kochać, zostawił po kilku latach małżeństwa poranioną i nieszczęśliwą, sfrustrowaną i niepokojoną z losem kobiety niechcianej i niepotrzebnej. Nic więc dziwnego, że Teresa rozpoczyna poszukiwania Garretta kierowana skomplikowanymi motywacjami, w których mieści się i ciekawość, i zazdrość, i chęć zajęcia miejsca Catherine, i pragnienie zdobycia miłości jej męża. Teresa i Garrett spotykają się, poznają, zawiązuje się między nimi miłość i nawet przez pewien czas wydaje się, że Catherine może być zapomniana, że wierność wobec niej przestanie Garretta obowiązywać. Rodzi się nadzieja na „happy end”. Ale, jak wiadomo, w melodramacie mogą być dwa zakończenia: szczęśliwe i nieszczęśliwe. „Happy end” z pewnością krzepiłby widzów, dawał nadzieję na odrodzenie w nowym związku i przekonywał o łatwym zwycięstwie uczuć pozytywnych nad destrukcyjnymi. Jednak narrator filmu wybrał to drugie zakończenie, nieszczęśliwe – niechętnie stosowane w filmach hollywoodzkich, bo sprzeczne z optymistyczną wizją świata lansowaną w nich z uporem przez niemal dziewięćdziesiąt lat istnienia „fabryki snów”. „Unhappy ending” *Listu w butelce* zwraca uwagę na perwersyjność działań Teresy, która – zazdroszcząc zmarłej – próbuje zabrać jej miłość i wierność męża, na neurotyczne skłonności Garretta, który nie potrafi zapomnieć Catherine i wypowiedzieć uzależniającej go od niej lojalności.

Kategorie „film dla kobiet” i „film dla mężczyzn” ciągle z wielkim trudem przebijają się do świadomości widzów i krytyków. Ale może inaczej: „film dla mężczyzn” jest obojętnym emocjonalnie określeniem dzieł ekranowych, w których się goni, strzela i zabija. „Film dla kobiet” – jak prasa dla kobiet – ciągle oznacza degradujące dzieła, w których się kocha, plotkuje i zmyśla. W 1921 roku, po premierze „Szejka” z Rudolfem Valentino, szefowie Hollywoodu zrozumieli nagle, że widzowie kobiety mogą stanowić osobną, ważną grupę ekonomiczną, która będzie masowo przychodzić do kin, często wiele razy na ten sam film, pod warunkiem, że dostanie to, czego pragnie: opowieść o miłości, nastrojowy klimat i niezwyklego mężczyznę. „List w butelce” zaspokaja wszystkie te potrzeby: jest miłość, jest nastrój i jest mężczyzna.

Na podstawie: Grażyna Stachówna, *Melodramat na wakacje*, „Dekada Literacka” 1999, nr 7/8.

Zadanie 1. (0–1)

Wyjaśnij na podstawie tekstu sens użytego w nim sformułowania: „melodramat to gatunek wysoce skonwencjonalizowany”.

.....

.....

Zadanie 2. (0–1)

Użyte w pierwszym akapicie wyrażenie „najbardziej melodramatyczny melodramat, jaki tylko można sobie wyobrazić”, oznacza w kontekście całego akapitu, że film *List w butelce* to

- A. najwybitniejszy melodramat w historii kina.
- B. niezwykle wzruszający film.
- C. film zrealizowany w sposób typowy dla gatunku.
- D. film spełniający wszystkie oczekiwania widzów.

Zadanie 3. (0–2)

a) Wyrażenie *melodramatyczny melodramat* to

- A. hiperbola.
- B. oksymoron.
- C. antonim.
- D. synekdocha.

b) Jaką funkcję pełni ten środek stylistyczny w tekście Grażyny Stachówny?

.....

Zadanie 4. (0–2)

a) Przepisz z tekstu Grażyny Stachówny zdanie zawierające opinię o *filmach dla kobiet* i określ, czy jest to opinia pozytywna, czy negatywna.

.....

.....

.....

b) Uzasadnij odpowiedź, odwołując się do słownictwa użytego w zacytowanym zdaniu.

.....

.....

.....

Zadanie 5. (0–1)

Znajdź w drugim akapicie recenzji trzy przymiotniki pochodzenia obcego, które mają znaczenia opisane w tabeli. Wpisz każdy z tych wyrazów obok odpowiadających im definicji. Jedno znaczenie nie odpowiada żadnemu z wyrazów.

Lp.	Opis znaczenia	Wyraz obcy
1.	‘odbiegający od normy, wynaturzony’	
2.	‘powodujący zniszczenie, rozpad’	
3.	‘przygnębiony, zniechęcony próbami bezskutecznego osiągnięcia jakiegoś celu’	
4.	‘typowy dla osób niestabilnych emocjonalnie, nadpobudliwych’	

Zadanie 6. (0–1)

Recenzja Grażyny Stachówny jest nietypowa, ponieważ

- A. zawiera ocenę filmu.
- B. zachęca do obejrzenia filmu.
- C. porównuje film z innymi melodramatami.
- D. ujawnia zakończenie filmu.

Punktowanie zadań w zestawie 3.		
Nr zad.	Wymagania	Kryteria punktowania
1.	Uczeń: <i>I.3.1) analizuje i definiuje znaczenia słów; I.1.1) odczytuje sens fragmentów.</i>	(0–1) 1 pkt – poprawne wyjaśnienie, co to znaczy, że melodramat to gatunek skonwencjonalizowany. 0 pkt – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. <u>Przykłady poprawnych odpowiedzi:</u> <i>Melodramat to gatunek wysoce skonwencjonalizowany, co oznacza, że każdy film, który można zaliczyć do tego gatunku, ma charakterystyczne cechy, które są stałe i niezmiennie.</i> LUB <i>Gatunek wysoce skonwencjonalizowany – tu: melodramat – to taki gatunek, którego realizacje podlegają ścisłym regułom, którego cechy charakterystyczne są wyraźnie określone i ustalone, a więc melodramat jako gatunek wysoce skonwencjonalizowany jest rodzajem bardzo dobrze utrwalonego, powtarzalnego schematu itp.</i>
2.	Uczeń: <i>I.1.1) odczytuje sens fragmentów.</i>	(0–1) 1 pkt – za poprawną odpowiedź. 0 pkt – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. <u>Poprawna odpowiedź:</u> C
3.	Uczeń: <i>I.3.1) analizuje i definiuje znaczenia słów;</i>	(0–1–2) 2 pkt – za poprawne podanie odpowiedzi A ORAZ poprawne wyjaśnienie, jaką funkcję pełni ten środek stylistyczny w tekście Grażyny Stachówny.

	<i>I.1.4) rozpoznaje funkcję zastosowanych w tekście środków językowych.</i>	1 pkt – za poprawne podanie odpowiedzi A BEZ wyjaśnienia, jaką funkcję pełni ten środek stylistyczny w tekście Grażyny Stachówny. 0 pkt – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. <u>Przykład poprawnej odpowiedzi:</u> a) A b) Podkreśla skonwencjonalizowanie filmu / Podkreśla, że jest to film zrealizowany w sposób typowy dla gatunku – i inne bliskoznaczne odpowiedzi.
4.	<i>Uczeń: I.1.7) rozpoznaje intencję wypowiedzi (aprobatę, dezaprobatę, negację, prowokację) (gimnazjum); I.1.1) odczytuje sens fragmentów; I.1.4) rozpoznaje funkcję zastosowanych w tekście środków językowych; I.1.2) wyszukuje w wypowiedzi potrzebne informacje oraz cytuje odpowiednie fragmenty tekstu (gimnazjum).</i>	(0–1–2) 2 pkt – poprawne wypisanie zdania zawierającego opinię o „filmach dla kobiet” ORAZ ocena opinii (czy jest pozytywna, czy negatywna) wraz z uzasadnieniem odwołującym się do słownictwa użytego w zdaniu. 1 pkt – poprawne wypisanie zdania zawierającego opinię o „filmach dla kobiet” BEZ oceny tej opinii (czy jest pozytywna, czy negatywna) LUB BEZ uzasadnienia odwołującego się do słownictwa użytego w zdaniu. 0 pkt – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. <u>Przykłady poprawnych odpowiedzi:</u> <i>„Film dla kobiet (...) ciągle oznacza degradujące dzieła, w których się kocha, plotkuje i zmyśla”.</i> <i>Jest to opinia negatywna, na co wskazują zastosowane środki leksykalne, takie jak: degradujące, plotkuje, zmyśla – wyrazy nacechowane ujemnie.</i> LUB <i>„Film dla kobiet (...) ciągle oznacza degradujące dzieła, w których się kocha, plotkuje i zmyśla”.</i> <i>W zdaniu tym jest mowa o utrwalonym negatywnym wartościowaniu „filmów dla kobiet”, o czym świadczy użycie czasowników: degradować, plotkować i zmyślać, w których znaczeniach zawiera się ocena ujemna – obiektu, czynności i wytworów działań.</i>
5.	<i>Uczeń: I.1.1) odczytuje znaczenia wyrazów w tekście; I.3.1) analizuje znaczenia słów; I.3.3) rozpoznaje wyrazy zapożyczone (obce) – rozumie ich funkcję w tekście (gimnazjum).</i>	(0–1) 1 pkt – za poprawne połączenie wszystkich wyrazów ze znaczeniami. 0 pkt – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. <u>Poprawna odpowiedź:</u> 1. – 2. destrukcyjny 3. sfrustrowany 4. neurotyczny
6.	<i>Uczeń: I.1.2) rozpoznaje specyfikę tekstów publicystycznych.</i>	(0–1) 1 pkt – za poprawną odpowiedź. 0 pkt – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. <u>Poprawna odpowiedź:</u> D

Zestaw 4.**TEKST 1.****Roman Ingarden****CZŁOWIEK I JEGO RZECZYWISTOŚĆ**

Człowiek tym się odróżnia od zwierząt, że nie tylko opanowuje przyrodę w granicach bez porównania szerszych, ale nadto, że wytwarza sobie pewną zupełnie nową rzeczywistość, zwaną kulturą. Raz wytworzona, stanowi ona potem znamieny składnik otaczającego go świata.

Człowiek uprawia ziemię i hoduje rośliny, stawia domy, buduje drogi itd. Robią to jednak na swój sposób i w swoich wymiarach także niektóre przynajmniej zwierzęta – bobry, mrówki, termity – choć na pewno w stopniu znacznie mniej doskonałym i powszechnym. Ale człowiek stwarza nadto tego rodzaju przedmioty, jak dzieła sztuki, teorie naukowe, języki jako różne sposoby utrwalania i przekazywania innym tego, co raz zostało pomyślane, państwa, instytucje publiczne (jak np. uniwersytety) lub prywatne (np. banki, towarzystwa itp.), systemy prawne, pieniądz itp. Wszystkie one są niejako potomkami człowieka.

Nie tylko jednak dzieła nasze są naszymi potomkami, ale w pewnej mierze i my stajemy się jakby potomkami naszych dzieł i – raz je stworzywszy i obcując z nimi – już nie umiemy tak żyć i być takimi, jacy byliśmy, gdy ich jeszcze nie było. Bo zmieniamy się cieleśnie i duchowo pod wpływem wytworzonego przez nas świata naszych dzieł. Mając koleje i aeroplany, nie umiemy już tak chodzić, jak to czynili nasi pradziadowie. I gdy słyszeliśmy już dzieła Beethovena lub Szopena, nie chcemy już słuchać katarynki, a gdy ołśnił nas swymi pięknosciami *Pan Tadeusz* lub *Król Duch*, nudnym się dla nas staje niejeden utwór dawniej ceniony, bo inna już jest nasza wrażliwość artystyczna i inne wymogi poetyckiego piękna. I jeżeli dzieła nasze są wysoko wartościowe (dobre), piękne, duchowo bogate, szlachetne i mądre, my sami przez nie dobrzejemy, a jeżeli niosą w sobie ślady zła, szpetoty, duchowej niemocy, choroby lub obłądki, stajemy się pod ich wpływem gorsi, ubożsi, słabsi lub chorzy.

Na podstawie: Roman Ingarden, *Człowiek i jego rzeczywistość*, [w:] tenże, *Szkice z filozofii literatury*, Kraków 2000.

TEKST 2.**Jan Paweł II****PAMIĘĆ I TOŻSAMOŚĆ**

W kulturę człowieka od samego początku wpisany jest bardzo głęboko element piękna. Piękno wszechświata jest jak gdyby odbite w oczach Boga, o którym powiedziano: „A Bóg widział, że wszystko, co uczynił, było bardzo dobre” (Rdz 1, 31). Za „bardzo dobre” zostało uznane przede wszystkim pojawienie się pierwszej pary, stworzonej na obraz i podobieństwo Boga, w całej pierwotnej niewinności i w tej nagości, jaka była udziałem człowieka przed grzechem pierworodnym. To wszystko leży u podstaw kultury wyrażającej się w dziełach sztuki, czy to będą dzieła malarstwa, rzeźby, architektury, czy dzieła muzyczne, czy inne rezultaty twórczej wyobraźni i myśli. Człowiek żyje prawdziwym ludzkim życiem dzięki kulturze. Kultura jest właściwym sposobem istnienia i bytowania człowieka. Kultura jest tym, przez co człowiek jako człowiek staje się bardziej człowiekiem: bardziej „jest”.

Na podstawie: Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość. Rozmowy na przełomie tysiącleci*, Kraków 2005.

Zadanie 1. (0–2)

Sformułuj trzy pytania, na które w kolejnych akapitach odpowiada autor tekstu 1. Każde pytanie musi odnosić się do całego akapitu.

1.
2.
3.

Zadanie 2. (0–2)

Które z podanych w tabeli sądów są zgodne z twierdzeniami autora wyrażonymi w tekście 1., a które nie? Wstaw X w odpowiednią rubrykę.

Lp.	Stwierdzenie	Zgodne	Niezgodne
1.	Dzieła Beethovena i Szopena to wspaniałe wytwory ludzkiej myśli.		
2.	Obcując z dziełami kultury, człowiek zawsze staje się lepszy.		
3.	Człowiek jest wyjątkiem w świecie przyrody, ponieważ jako jedyna istota potrafi przekształcać otoczenie, w którym żyje.		
4.	Wskutek poznawania dzieł sztuki człowiek kształtuje swój gust artystyczny.		

Zadanie 3. (0–3)

Znajdź w akapicie trzecim i wpisz do tabeli po jednym spójniku pełniącym w tekście 1. wskazaną funkcję. Podaj przykłady zdań złożonych, w których wystąpiły takie spójniki.

Funkcja	Spójnik	Przykład zdania z tekstu
Wprowadzenie zdania podrzędnego, które określa warunek		
Wprowadzenie zdania współrzednego łącznego		
Wprowadzenie zdania podrzędnego, które zawiera uzasadnienie sądu		

Zadanie 4. (0–1)

Które cechy stylu naukowego charakteryzują tekst 1.? Podkreśl TAK, jeśli wskazaną w tabeli cechę można temu tekstowi przypisać, a NIE – jeśli cecha w tekście nie występuje.

Nasycenie terminologią naukową	TAK	NIE
Nagromadzenie wyrazów o znaczeniu abstrakcyjnym	TAK	NIE
Występowanie rozbudowanych składniowo zdań	TAK	NIE
Pozbawiony emocji, rzeczowy wywód	TAK	NIE

Zadanie 5. (0–2)

a) Co w kontekście tekstu 2. oznacza wyrażenie „prawdziwe ludzkie życie”?

.....

.....

.....

b) Wyjaśnij, jak w odniesieniu do tekstu 1. i 2. powinno się rozumieć sens zdania: „Kultura jest tym, przez co człowiek jako człowiek staje się bardziej człowiekiem: bardziej «jest»”.

.....

.....

.....

Zadanie 6. (0–1)

Wyjaśnij, dlaczego Jan Paweł II w drugim zdaniu posłużył się formą czasownika zakończoną na –no: *powiedziano*.

.....

.....

.....

Zadanie 7. (0–2)**a) Dlaczego piękno jest kategorią ważną dla autora tekstu 1.?**

.....

.....

.....

b) Dlaczego piękno jest kategorią ważną dla autora tekstu 2.?

.....

.....

.....

Zadanie 8. (0–3)**a) Wskaż co najmniej dwa słowa kluczowe wspólne dla tekstu 1. i 2.**

.....

b) Z każdym z wybranych słów kluczowych ulóż zdanie, którego sens będzie zgodny z wymową tekstu 1. lub 2.

.....

.....

.....

.....

Punktowanie zadań w zestawie 4.

Nr zad.	Wymagania	Kryteria punktowania
1.	<i>Uczeń: III.1.3) formułuje pytania do tekstu (gimnazjum).</i>	(0–1–2) 2 pkt – poprawne sformułowanie 3 pytań (każde pytanie odnosi się do treści całego akapitu ORAZ poszczególne pytania są zapisane zgodnie z porządkiem akapitów). 1pkt – poprawne sformułowanie 2 pytań (każde z nich odnosi się do treści całego akapitu ORAZ poszczególne pytania są zapisane zgodnie z porządkiem akapitów). 0 pkt – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. <u>Przykład poprawnej odpowiedzi:</u> 1. Czym różni się człowiek od zwierząt? 2. Jakie formy działania są wspólne dla człowieka i zwierząt, a jakie są swoiste tylko dla człowieka? 3. Jaki wpływ na człowieka mają wytworzone przez niego dzieła?

2.	<i>Uczeń:</i> <i>I.1.2) rozpoznaje specyfikę tekstów [...] popularnonaukowych; odczytuje zawarte w odbieranych tekstach informacje zarówno jawne, jak i ukryte.</i>	(0–1–2) 2 pkt – poprawna ocena <u>wszystkich</u> stwierdzeń. 1 pkt – poprawna ocena <u>przynajmniej dwóch</u> stwierdzeń. 0 pkt – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. <u>Poprawne odpowiedzi:</u> 1. Zgodne 2. Niezgodne 3. Niezgodne 4. Zgodne												
3.	<i>Uczeń:</i> <i>I.1.3) rozpoznaje w wypowiedziach podstawowe części mowy ([...] spójnik) i wskazuje różnice między nimi (szkoła podstawowa);</i> <i>I.3.6) rozróżnia rodzaje zdań złożonych współrzędnie i podrzędnie – i rozumie ich funkcje (gimnazjum).</i>	(0–1–2–3) 3 pkt – poprawne podanie trzech spójników wraz z przykładami zdań. 2 pkt – poprawne podanie dwóch spójników wraz z przykładami zdań. 1 pkt – poprawne podanie jednego spójnika wraz z przykładem zdania. 0 pkt – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. <u>Przykład poprawnej odpowiedzi:</u> <table border="1" data-bbox="632 869 1426 2009"> <thead> <tr> <th data-bbox="632 869 882 909">Funkcje</th><th data-bbox="882 869 1027 909">Spójnik</th><th data-bbox="1027 869 1426 909">Przykład zdania z tekstu</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="632 909 882 1514">Wprowadzenie zdania podrzędnego, które określa warunek</td><td data-bbox="882 909 1027 1514">jeżeli</td><td data-bbox="1027 909 1426 1514"> <i>I jeżeli dzieła nasze są wysoko wartościowe (dobre), piękne, duchowo bogate, szlachetne i mądre, my sami przez nie lepiej się czujemy [...]</i> LUB <i>[...] a jeżeli niosą w sobie ślady zła, szpetoty, duchowej niemocy, choroby lub obłądki, stajemy się pod ich wpływem gorsi, ubożsi, słabsi lub chorzy.</i> </td></tr> <tr> <td data-bbox="632 1514 882 1727">Wprowadzenie zdania współrzędnego łącznego</td><td data-bbox="882 1514 1027 1727">i</td><td data-bbox="1027 1514 1426 1727"> <i>[...] już nie umiemy tak żyć i być takimi, jacy byliśmy, [...]</i> </td></tr> <tr> <td data-bbox="632 1727 882 2009">Wprowadzenie zdania podrzędnego, które zawiera uzasadnienie sądu</td><td data-bbox="882 1727 1027 2009">bo</td><td data-bbox="1027 1727 1426 2009"> <i>[...] nudnym się dla nas staje niejeden utwór dawniej ceniony, bo inna już jest nasza wrażliwość artystyczna i inne wymogi poetyckiego piękna [...]</i> </td></tr> </tbody> </table>	Funkcje	Spójnik	Przykład zdania z tekstu	Wprowadzenie zdania podrzędnego, które określa warunek	jeżeli	<i>I jeżeli dzieła nasze są wysoko wartościowe (dobre), piękne, duchowo bogate, szlachetne i mądre, my sami przez nie lepiej się czujemy [...]</i> LUB <i>[...] a jeżeli niosą w sobie ślady zła, szpetoty, duchowej niemocy, choroby lub obłądki, stajemy się pod ich wpływem gorsi, ubożsi, słabsi lub chorzy.</i>	Wprowadzenie zdania współrzędnego łącznego	i	<i>[...] już nie umiemy tak żyć i być takimi, jacy byliśmy, [...]</i>	Wprowadzenie zdania podrzędnego, które zawiera uzasadnienie sądu	bo	<i>[...] nudnym się dla nas staje niejeden utwór dawniej ceniony, bo inna już jest nasza wrażliwość artystyczna i inne wymogi poetyckiego piękna [...]</i>
Funkcje	Spójnik	Przykład zdania z tekstu												
Wprowadzenie zdania podrzędnego, które określa warunek	jeżeli	<i>I jeżeli dzieła nasze są wysoko wartościowe (dobre), piękne, duchowo bogate, szlachetne i mądre, my sami przez nie lepiej się czujemy [...]</i> LUB <i>[...] a jeżeli niosą w sobie ślady zła, szpetoty, duchowej niemocy, choroby lub obłądki, stajemy się pod ich wpływem gorsi, ubożsi, słabsi lub chorzy.</i>												
Wprowadzenie zdania współrzędnego łącznego	i	<i>[...] już nie umiemy tak żyć i być takimi, jacy byliśmy, [...]</i>												
Wprowadzenie zdania podrzędnego, które zawiera uzasadnienie sądu	bo	<i>[...] nudnym się dla nas staje niejeden utwór dawniej ceniony, bo inna już jest nasza wrażliwość artystyczna i inne wymogi poetyckiego piękna [...]</i>												

4.	<i>Uczeń:</i> <i>I.1.4) wskazuje charakterystyczne cechy stylu danego tekstu.</i>	(0–1) 1 pkt – poprawne udzielenie wszystkich odpowiedzi. 0 pkt – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. <u>Poprawna odpowiedź:</u> <table border="1"> <tr> <td>Nasycenie terminologią naukową</td><td>TAK</td><td>NIE</td></tr> <tr> <td>Nagromadzenie wyrazów o znaczeniu abstrakcyjnym</td><td>TAK</td><td>NIE</td></tr> <tr> <td>Występowanie rozbudowanych składniowo zdań</td><td>TAK</td><td>NIE</td></tr> <tr> <td>Pozbawiony emocji, rzeczowy wywód</td><td>TAK</td><td>NIE</td></tr> </table>	Nasycenie terminologią naukową	TAK	NIE	Nagromadzenie wyrazów o znaczeniu abstrakcyjnym	TAK	NIE	Występowanie rozbudowanych składniowo zdań	TAK	NIE	Pozbawiony emocji, rzeczowy wywód	TAK	NIE
Nasycenie terminologią naukową	TAK	NIE												
Nagromadzenie wyrazów o znaczeniu abstrakcyjnym	TAK	NIE												
Występowanie rozbudowanych składniowo zdań	TAK	NIE												
Pozbawiony emocji, rzeczowy wywód	TAK	NIE												
5.	<i>Uczeń:</i> <i>I.3.2) rozpoznaje wyrazy wieloznaczne i rozumie ich znaczenia w tekście (gimnazjum);</i> <i>I.1.1) odczytuje sens fragmentów;</i> <i>III.2.1) operuje słownictwem z określonych kręgów tematycznych (na tym etapie rozwijanym i koncentrującym się przede wszystkim wokół tematów: [...] współczesność i przeszłość; kultura, cywilizacja [...]).</i>	(0–1–2) 2 pkt – poprawne wyjaśnienie podpunktu a) i b). 1 pkt – poprawne wyjaśnienie punktu a) LUB b). 0 pkt – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. <u>Przykład poprawnej odpowiedzi:</u> a) <i>Prawdziwe życie ludzkie przeżywa człowiek, dla którego kultura jest czymś ważnym.</i> LUB <i>Prawdziwe ludzkie życie jest wzbogacone dzięki możliwości uczestnictwa człowieka w kulturze, nie ogranicza się bowiem do zaspokajania potrzeb bytowych, materialnych.</i> b) <i>Kultura wzbogaca człowieka. LUB Obcując z wytworami kultury i tworząc własne dzieła, człowiek wykorzystuje w pełni swoje możliwości twórcze i przez to jakby zwielokrotnia swoje istnienie.</i> Oraz inne bliskoznaczne zdania, niesprzeczne z wymową tekstu.												
6.	<i>Uczeń:</i> <i>I.3.6) rozróżnia zdania bezpodmiotowe oraz rozumie ich funkcje w wypowiedzi (gimnazjum);</i> <i>I.1.1) odczytuje [w tekście] znaczenia wyrazów, potrafi objaśnić ich sens oraz funkcję na tle całości;</i> <i>I.1.4) rozpoznaje zastosowane środki językowe i ich funkcje w tekście.</i>	(0–1) 1 pkt – poprawne wyjaśnienie. 0 pkt – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. <u>Przykłady poprawnych odpowiedzi:</u> <i>Forma ta jest ogólnie przyjęta przy odwoływaniu się do tekstów biblijnych spisanych przez anonimowych autorów.</i> <i>Jan Paweł II chciał zasygnalizować, że czynność, o której mowa, miała miejsce w przeszłości, a jej wykonawca nie jest znany.</i>												

7.	<i>Uczeń:</i> <i>I.1.1) odczytuje sens całego tekstu [...] oraz wydzielonych przez siebie fragmentów [...];</i> <i>I.1.2) [...] odczytuje zawarte w odbieranych tekstach informacje zarówno jawne, jak i ukryte.</i>	(0–1–2) 2 pkt – poprawne wyjaśnienie, dlaczego piękno jest kategorią ważną dla autora tekstu 1. ORAZ dlaczego piękno jest kategorią ważną dla autora tekstu 2. 1 pkt – poprawnie wyjaśnienie, dlaczego piękno jest kategorią ważną dla autora tekstu 1. LUB dlaczego piękno jest kategorią ważną dla autora tekstu 2. 0 pkt – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. <u>Przykład poprawnej odpowiedzi:</u> a) <i>Piękno jest ważne dla R. Ingardena, bo uznaje on, że obcowanie z dziełem pozwala ludziom stawać się lepszymi.</i> LUB <i>Zdaniem Ingardena piękno jest czymś cennym w życiu człowieka, bo tworząc piękne dzieła lub będąc ich odbiorcą, człowiek sam staje się lepszy.</i> b) <i>Dla autora drugiego tekstu piękno jest kategorią ważną, gdyż jego zdaniem leży ono u podstaw całej kultury, bez której człowiek nie mógłby istnieć w pełnym wymiarze.</i> LUB <i>Piękno jest dla autora ważne, bo zostało ono celowo stworzone przez Boga.</i>
8.	<i>Uczeń:</i> <i>II.3.1) wykorzystuje w interpretacji elementy znaczące dla odczytania sensu utworu (np. słowa-klucze).</i>	(0–1–2–3) a) 1 pkt – poprawne wskazanie co najmniej dwóch słów kluczowych wspólnych dla tekstów 1. i 2. 0 pkt – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. <u>Przykłady poprawnych odpowiedzi:</u> <i>kultura, dzieło sztuki, człowiek</i> b) 2 pkt – dwa poprawne zdania zgodne z wymową tekstu 1. lub 2. 1 pkt – za jedno poprawne zdanie zgodne z wymową tekstu 1. lub tekstu 2. 0 pkt – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. <u>Przykłady poprawnych odpowiedzi:</u> <i>Kultura jest bardzo ważna dla człowieka, stanowi niejako o jego człowieczeństwie. Dzieła sztuki winny wyrażać piękno stworzenia.</i> <i>Człowiek dzięki uczestnictwu w kulturze może się najlepiej rozwijać. Człowiek wytwarza nową rzeczywistość – kulturę.</i>

2.2.2. ROZPRAWKI¹⁰**Zadanie 1.**

Czy szczególne okoliczności mogą usprawiedliwić postępowanie sprzeczne z podstawowymi zasadami etyki? Rozważ problem i uzasadnij swoje zdanie, odwołując się do fragmentu *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego i do innych tekstów kultury. Twoja praca powinna liczyć co najmniej 250 słów.

Gustaw Herling-Grudziński
INNY ŚWIAT. ZAPISKI SOWIECKIE

W zarekwirowanym przez wojsko hotelu na rogu Tritone i Corso Umberto zamówiłem butelkę zimnego wina i zaprowadziłem go do mojego pokoju na trzecim piętrze. Było duszno, zza przymkniętych żaluzji wpadały do pokoju splaszczone promienie światła, przez ściany dochodziły krzyki pijanych żołnierzy i piski dziewcząt ulicznych, na ulicy kotłował się leniwy tłum. Upał dochodził do zenitu. Usiedliśmy swobodnie na łóżku. Przyglądałem się bezmyślnie wzorom na tapetach, nie wiedząc, co począć. Gdyż czułem przez skórę, że nie powiedział wszystkiego.

– W tej historii – zaczął ostrożnie – jest pewna sprawa, którą przemilczałem i którą chciałbym ci teraz powiedzieć. Nie mówiłem o niej dotąd z nikim, bo prawdę powiedziawszy, nie miałem z kim. Kiedy wróciłem do Polski, nie znalazłem przy życiu nikogo, dosłownie nikogo z mojej bliższej i dalszej rodziny. Ale przez tyle bezsennych nocy marzyłem o tym, aby spotkać kogoś, kto mógłby mnie zrozumieć, kto był także w obozie sowieckim... Nie żądam od ciebie niczego, nie proszę o nic. Zmieniłem po wojnie nazwisko i za parę miesięcy, może za rok, rozpocznę w Ameryce nowe życie. Ale zanim to się stanie, chciałbym, abyś wysłuchawszy mojej opowieści, powiedział tylko jedno słowo: rozumiem...

– Mów – zachęciłem go, dolewając do szklanki wina – siedzieliśmy przecież w jednej celi. Po tej wojnie to prawie tyle samo, co gdybyśmy siedzieli w jednej ławie szkolnej...

– Nie tak łatwo utrzymałem się na stanowisku dziesiętnika w brygadzie budowlanej. W Rosji, jak wiesz, trzeba za wszystko płacić. W lutym 1942 roku, czyli w miesiąc zaledwie po przeniesieniu mnie z ogólnych robót do baraku technicznego, zostałem nocą wezwany do Trzeciego Oddziału. Był to okres, kiedy Rosjanie brali na Niemcach odwet za klęski na froncie nawet w obozach. W mojej brygadzie pracowało czterech Niemców – dwóch zrussyfikowanych zupełnie Niemców nadwożańskich i dwóch komunistów niemieckich, którzy uciekli do Rosji w roku 1935. Pracowali doskonale: nie miałem im nic do zarzucenia, chyba to tylko, że unikali jak ognia rozmów na tematy polityczne. Zażądano ode mnie, abym złożył zeznanie, że słyszałem ich rozmawiających po niemiecku o bliskim nadejściu Hitlera. Mój Boże, jednym z największych koszmarów systemu sowieckiego jest mania legalnego likwidowania ofiar... Nie wystarczy strzelić komuś w łeb, trzeba jeszcze, żeby o to na procesie pięknie poprosił. Nie wystarczy uwikłać człowieka w ponurą fikcję, trzeba jeszcze, żeby potwierdzili ją świadkowie. Oficer NKWD nie ukrywał przede mną, że jeśli odmówię, wrócę na ogólne roboty, do lasu... Miałem więc do wyboru własną śmierć lub śmierć tych czterech...

Nalał sobie wina i trzęsącą się ręką podniósł szklankę do ust. Spod przymrużonych powiek widziałem jego spoconą, przekrzywioną strachem twarz.

– I wybrałem. Miałem dość lasu i tego przeraźliwego, codziennego wywijania się od śmierci – chciałem żyć. Złożyłem zeznanie. [...]

¹⁰ Prezentowane w *Informatorze* przykładowe realizacje pochodzą z pilotażu – zostały przygotowane przez uczniów klasy maturalnej; opis poziomu wykonania sporządzili sprawdzający prace egzaminatorzy.

Za ścianą jakiś kobiecy głos zapiał fałszywym falsetem piosenkę włoską i umilkł nagle, ucięty przekleństwem. Zrobiło się trochę chłodniej, ale słyszałem nieomal, jak rozgrzane opony samochodów odrywają się z trzaskiem od lepkiego asfaltu.

– Gdybym to powiedział komukolwiek z ludzi, wśród których teraz żyję – podjął cicho – nie uwierzyłyby lub uwierzywszy, nie podałyby mi ręki. Ale ty, ty przecież wiesz, do czego nas doprowadzono. Powiedz tylko to jedno słowo: rozumiem...

Poczułem, jak krew uderza mi do skroni, a wraz z nią cisną się przed oczy dawne obrazy, wspomnienia. Ale o ileż bardziej były zatarte wówczas, gdy tłumilem je siłą, by uratować wiarę w ludzką godność, niż teraz, gdy nareszcie uspokojony – spoglądałem na nie jak na ostygłą przeszłość! Może wymówiłbym bez trudu to jedno słowo nazajutrz po zwolnieniu z obozu. Może... Miałem już jednak za sobą trzy lata wolności, trzy lata wędrówek wojennych, udziału w bitwach, normalnych uczuć, miłości, przyjaźni, życzliwości... Dni naszego życia nie są podobne do dni naszej śmierci i prawa naszego życia nie są również prawami naszej śmierci. Wróciłem z takim trudem między ludzi i miałbym teraz od nich dobrowolnie uciekać? Nie, nie mogłem wymówić tego słowa.

– Więc? – zapytał cicho.

Wstałem z łóżka i nie patrząc mu w oczy, podszedłem do okna. Odwrócony plecami do pokoju, słyszałem, jak wychodzi i przymyka ostrożnie drzwi. Pchnąłem żaluzje.

Gustaw Herling-Grudziński, *Inny świat. Zapiski sowieckie*, Warszawa 1989.

Wymagania ogólne i szczegółowe

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń:

1.1) odczytuje sens całego tekstu [...].

II. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Uczeń:

3.2) omawia na podstawie poznanych dzieł literackich i innych tekstów kultury podstawowe, ponadczasowe zagadnienia egzystencjalne [...], poddaje refleksji uniwersalne wartości humanistyczne (gimnazjum);

1.2) określa problematykę utworu;

1.3) rozpoznaje konwencję literacką [...];

2.4) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania świata przedstawionego i bohatera (narracja, fabuła [...]);

3.2) wykorzystuje w interpretacji utworu konteksty [...] (np. literackie, kulturowe, filozoficzne, religijne);

3.3) porównuje funkcjonowanie tych samych motywów w różnych utworach literackich;

4.2) dostrzega obecne w utworach literackich oraz innych tekstach kultury wartości [...] uniwersalne;

4.3) dostrzega w świecie konflikty wartości [...] oraz rozumie źródła tych konfliktów.

III. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń:

1.1) tworzy dłuższy tekst pisany [...] zgodnie z podstawowymi regułami jego organizacji, przestrzegając zasad spójności znaczeniowej i logicznej;

1.2) przygotowuje wypowiedź [...] (wybiera [...] odpowiedni układ kompozycyjny, analizuje temat, wybiera formę kompozycyjną, sporządza plan wypowiedzi, dobiera właściwe słownictwo);

1.3) tworzy samodzielną wypowiedź argumentacyjną według podstawowych zasad logiki lub retoryki (stawia tezę lub hipotezę, dobiera argumenty, porządkuje je, hierarchizuje, dokonuje ich selekcji pod względem użyteczności w wypowiedzi, podsumowuje, dobiera przykłady ilustrujące wywód myślowy, przeprowadza prawidłowe wnioskowanie).

Przykładowa realizacja zadania (1)

Zasady wielu systemów etycznych, np. judeochrześcijańskiego czy też społeczeństw tradycyjnych, stawiają przed człowiekiem określone wymagania co do zachowania się wobec innych ludzi. Zwłaszcza w etyce judeochrześcijańskiej postawa człowieka powinna być jednoznaczna, zgodna z Dekalogiem. Zatem wydaje mi się, że trudno jest znaleźć okoliczności, które mogłyby usprawiedliwić nieetyczne działanie człowieka. Potwierdzenie mojego stanowiska odnajduję również w literaturze.

Przywołany tekst pochodzi z ostatniego rozdziału, który dotyczy życia autora wyzwolonego już z sowieckiej niewoli, mającego jednak w pamięci straszliwe prawa łagru, świata „odwróconego dekalogu”. Grudziński wielokrotnie w swej książce wspominał, że w Jercewie ludzie dopuszczali się wobec siebie największych niegodziwości. Był w stanie odróżnić dobro od zła, ocenić nieetyczne zachowania urków, donosicieli, strażników znęcających się nad więźniami. Zatem ocalił poczucie przyzwoitości, nie relatywizował zasad moralnych. Przez cały pobyt w łagrze prowadził zaciętą walkę wewnętrzną o niesprzeniewierzenie się im. I ją zwyciężył – ocalił nie tylko życie, lecz także swoją godność. Jednocześnie, gdy pozostawał w obozie, był w stanie zrozumieć zachowania nieetyczne innych, w pewien sposób w tamtych, nieludzkich okolicznościach nawet je usprawiedliwiać. Jednak na wolności, gdzie nie królowało już bezprawie i przywrócono hierarchię wartości ważnych dla kultury europejskiej, zaczął dystansować się wobec rozumienia tych niegodziwych zachowań, których się dopuszczano dla ratowania własnego życia.

Analizowany fragment „Innego świata” przedstawia rozmowę Herlinga-Grudzińskiego w hotelowym pokoju (po trzech latach życia poza łagrem) z napotkanym współwięźniem Jewrejem, którego coś trapi i chce koniecznie się zwierzyć. Jak się okazuje, ma na sumieniu fałszywy donos na niewinnych ludzi, będący dla nich wyrokiem śmierci. Ten donos ratował jego życie, a on „miał dość wywijania się od śmierci”. A jednak, jak widzimy, to usprawiedliwienie nie wystarcza, by mógł normalnie żyć w powojennej rzeczywistości. Potrzebuje czyjegoś zrozumienia i liczy na nie u tego, kto żył w tych samych potwornych warunkach, kto na własnej skórze odczuł, czym był sowiecki obóz. Tego zrozumienia jednak u swego rozmówcy nie znajduje. Dlaczego? Przecież pisarz ma świadomość, iż okoliczności życia w sowieckim obozie zmuszały do zachowań, których w normalnych warunkach człowiek by się nie dopuszczał. Dlaczego z jego usta nie pada zbawienne dla Jewrieja słowo „rozumiem”? Dlatego, że od trzech lat żył na wolności, gdzie na nowo spotkał ład moralny stanowiący przez obowiązujące wszystkich prawo. Z tej perspektywy uznał, że nie można relatywizować praw moralnych, a spełnienie oczekiwań Jewrieja byłoby właśnie ich relatywizowaniem. Jednocześnie – zgodnie z chrześcijańską etyką – nie potępia swego rozmówcy. Nie patrzy mu jednak w oczy, co świadczy być może o tym, że w nim samym istnieje jakiś rodzaj wstydu spowodowanego niemożnością głośnego upominania się o godność człowieka w tak ekstremalnych warunkach jak sowiecki obóz pracy.

W „szczególnych okolicznościach” znalazł się również Marek Edelman, bohater reportażu Hanny Krall „Zdążyć przed Panem Bogiem”. W piekle getta potrafił jednak nie tylko nadać sens swojemu życiu poprzez przygotowanie (wraz z innymi członkami Żydowskiej Organizacji Bojowej), a następnie podjęcie zbrojnej walki, ale także poprzez pomoc idącym na Umschlagplatz, kiedy to jako goniec, jeszcze przed powstaniem, rozdawał „numerki życia”. Wyznawane przez niego motto: „Nie dać wepchnąć się na beczkę” nigdy nie było realizowane kosztem innych. Edelman postępował zgodnie z ogólnoludzkimi, wywiedzionymi z prawa naturalnego, zasadami etycznymi. Pozostał wierny sobie, nie złożył fałszywego świadectwa i uważał, że przeżycie kosztem innego człowieka jest niegodne.

Heroizm etyczny nie jest niemożliwy, choć trudny do zrealizowania ludzkimi siłami. Potwierdzają to dwie powyższe postawy: Herlinga-Grudzińskiego i Edelmana. Obaj w świecie absurdu (pierwszy w łagrze, drugi w getcie) potrafili nadać sens swojemu życiu poprzez wierność etyce. Taką postawę każe zachować także Zbigniew Herbert w wierszu „Przesłanie Pana Cogito”. Kiedy rozum zawodzi – pisze Herbert – należy być odważnym, gardzić szpiclami, katami, tchórzami. Nie można też wybaczać „w imieniu tych, których zdradzono o świecie”. Tak właśnie sądził Grudziński i dlatego nie powiedział „rozumiem”. Miał prawo uważać, że żadna sytuacja nie usprawiedliwia postępowania sprzecznego z zasadami etyki.

Przywołane teksty potwierdzają moje przekonanie, że strach przed utratą własnego życia nie jest wystarczającą okolicznością do uzasadnienia nieetycznego postępowania. Jak powiedział Warłam Szalamow: „Nawet na samym dnie piekła możliwe jest dobro”.

Poziom wykonania

- A. Sformułowanie stanowiska: 6 pkt** – stanowisko adekwatne do problemu, zdający wyraźnie formułuje tezę, w której prezentuje własne stanowisko.
- B. Uzasadnienie stanowiska: 18 pkt** – uzasadnienie trafne, szerokie i pogłębione (zdający odwołał się rzeczowo do tekstu Herlinga-Grudzińskiego, podał i omówił przykłady postaw heroicznych, których zachowanie potwierdza postawioną tezę, uzasadnił przekonująco swoje zdanie). Argumentację poparł przykładami z innych utworów.
- C. Poprawność rzeczowa: 4 pkt** – brak błędów rzeczowych.
- D. Zamyśl kompozycyjny: 6 pkt** – kompozycja funkcjonalna.
- E. Spójność lokalna: 2 pkt** – nieznaczne zaburzenia spójności.
- F. Styl tekstu: 4 pkt** – styl stosowny.
- G. Poprawność językowa: 6 pkt** – nieliczne błędy nierzące.
- H. Poprawność zapisu: 4 pkt** – zapis w pełni poprawny.

Przykładowa realizacja zadania (2)

Ludzie, którzy zrobili coś złego, mają zwykle skłonność do usprawiedliwiania swojego czynu. Często twierdzą, że w istocie chcieli dobrze, że mieli uczciwe intencje. Thumaczą się szczególnymi okolicznościami, które sprawiły, że musieli postąpić niezgodnie z podstawowymi zasadami etyki. To im pomaga uspokoić sumienie. Ale czy to wystarczy, by zmazać ich winę? Czy szczególne okoliczności mogą usprawiedliwić postępowanie sprzeczne z podstawowymi zasadami etyki? Czy mogą one całkowicie zwolnić sprawcę od odpowiedzialności? Odpowiedź na te pytania wydaje się trudna.

Przedstawiony fragment utworu „Inny świat” Gustawa Herlinga-Grudzińskiego ukazuje problem poczucia winy nękaący ludzi, którzy, będąc więźniami w sowieckim łagrze, przyjmowali postawy nieetyczne względem swoich współtowarzyszy niedoli. Narrator – Herling-Grudziński opowiada o spotkaniu w Rzymie z dawnym współwięźniem – Jewriem. Człowiek ten był dziesiętnikiem w brygadzie budowlanej. To stanowisko dawało mu szansę na przeżycie, uniknięcie morderczej pracy przy wyrębie lasu. Aby tego stanowiska nie stracić, zgodził się na złożenie nieprawdziwego zeznania przeciwko czterem innym więźniom – Niemcom. Czyniąc to, miał świadomość, że jego postępowanie będzie skutkowało śmiercią tych ludzi. W trakcie rozmowy usprawiedliwia się, że ratował siebie, że były takie a nie inne warunki. Poszukuje zrozumienia u Herlinga-Grudzińskiego, mówiąc: „Przecież wiesz, do czego nas doprowadzono”. To zrozumienie, po które nie mógł się zwrócić do rodziny, bo po powrocie do Polski nie znalazł „nikogo, dosłownie nikogo” z bliskich, może mu pomóc dalej żyć. Grudziński jednak milczy. Nie mówi oczekiwanego „rozumiem”, ponieważ od momentu, gdy wydarzyła się przywołana tu historia, upłynęło już sporo czasu: „Może wymówiłbym bez trudu to jedno słowo nazajutrz po zwolnieniu z obozu. Może...”. Ale teraz, gdy na zewnątrz nie rozciągała się zmrożona „niehumanitarna ziemia”, lecz słychać było gwar włoskiej ulicy – odgłosy pijanych żołnierzy, piski dziewcząt, w sąsiednim pokoju

ktos próbował nucić piosenkę. W sytuacji, gdy na nowo odkrył normalność, ludzkie uczucia, życie, w którym obowiązują zasady moralne, nie może spełnić oczekiwania Jewrieja. Jednak jawnie też go nie potępia. Grudziński nie wydaje jednoznacznego sądu. Wie, że w rzeczywistości, w której ludzkie życie nic nie znaczy, nie wszystkim udaje się ocalić wartości. Częściej człowiek kieruje się wtedy zwierzęcym lękiem, instynktem przetrwania, doświadcza własnej słabości. Sądzę jednak, podobnie jak autor „Innego świata”, że postępowania Jewrieja nie można usprawiedliwić, lecz także nie wolno go potępiać. Grudziński w przywołanym fragmencie ostrzega przed prostym moralizowaniem.

Podobny pogląd na kwestie moralne miał też Sofokles. Ja jednak myślę inaczej niż autor starożytnej tragedii. Moim zdaniem istnieją wypadki, gdy można usprawiedliwić postępowanie człowieka sprzeczne z zasadami etyki, ze stanowionym prawem moralnym, jeżeli jest ono związane z koniecznością działania w imię wyższych racji państwowych. Taki właśnie przypadek przedstawiony został w „Antygonie”. Kreon, władca Teb, chcąc zachować porządek społeczny w państwie, wydał wyrok śmierci na Antygonę. Wiedział, że ta, grzebiąc ciało brata, działa zgodnie z prawem boskim i ludzkim obyczajem nakazującym pochówek zmarłych. Chcąc jednak uchronić miasto przed naśladowaniem jej bezprawnego czynu i ocalić własny autorytet, postanowił zlekceważyć zasady moralne i dla przykładu ukarać surowo osobę, która narusza prawo stanowione przez władzę. Kreon nie działa ani w imię urażonych ambicji, ani też z chęci zemsty. Jego działanie wynikało z przekonania, że postępuje w imię społecznego porządku, że jest w tej kwestii autorytetem. W istocie wielu dawnych i współczesnych rządzących stało przed dylematami podobnymi do tego, który miał Kreon.

Postępowanie niezgodne z zasadami etyki, ewidentne czynienie zła, działanie w sposób naruszający podstawowe zasady moralne, można usprawiedliwić niewłaściwym rozpoznaniem zaistniałej sytuacji, brakiem możliwości odkrycia zła. Przykładem bohatera, który z tego powodu naruszył zasady etyki, jest Andrzej Kmicic z powieści Henryka Sienkiewicza „Potop”. Dopuszczył się on zdrady ojczyzny. W sytuacji, kiedy oficerowie Janusza Radziwiłła rzucali pułkownikowskie buławy i odmawiali służby zdrajcy, Kmicic został wierny tyranowi, bo uważał, że mimo jego złego postępowania jest z nim nadal związany przysięgą posłuszeństwa, ponadto nie wierzył, że jego pan, którego uważał za patriotę, może działać przeciwko ojczyźnie. W momencie, w którym rozpoznał prawdziwe intencje Radziwiłła, przestał mu być posłuszny, a potem wielokrotnie ryzykował własne życie, aby zmazać swoje winy i ocalić kraj. Sienkiewicz pokazuje, że jeśli ktoś łamał normy etyczne, to swoje złe postępowanie musiał najpierw nazwać (przyznać się do winy), a następnie mu zadośćuczynić (naprawić zło).

Problemy moralne to sfera niezwykle skomplikowana. Zanim więc wyda się w tych kwestiach ostateczny werdykt, należy zastanowić się nad wieloma czynnikami, które składają się na ludzkie postępowanie oraz rozważyć różne okoliczności, które to postępowanie warunkują.

Poziom wykonania

- A. Sformułowanie stanowiska: 6 pkt** – stanowisko adekwatne do problemu podanego w poleceniu (zdający zajmuje wyraźne stanowisko wobec problemu).
- B. Uzasadnienie stanowiska: 18 pkt** – uzasadnienie trafne, szerokie i pogłębione (zdający rzeczowo odwołuje się do tekstu Herlinga-Grudzińskiego, dostrzega analizowany problem w innych tekstach literackich i trafnie go analizuje; przekonująco uzasadnia własne zdanie, podając rzeczową argumentację).
- C. Poprawność rzeczowa: 4 pkt** – brak błędów rzeczowych.
- D. Zamyśl kompozycyjny: 6 pkt** – kompozycja funkcjonalna.
- E. Spójność lokalna: 2 pkt** – nieznaczne zaburzenia spójności.
- F. Styl tekstu: 4 pkt** – styl stosowny.
- G. Poprawność językowa: 6 pkt** – nieliczne błędy nierzące.
- H. Poprawność zapisu: 4 pkt** – zapis w pełni poprawny.

Zadanie 2.

Czy w miłości lepiej słuchać głosu rozsądku, czy też oddać się namiętności? Rozważ problem i uzasadnij swoje stanowisko, odwołując się do podanego fragmentu *Lalki*, całego utworu Bolesława Prusa oraz innego tekstu kultury. Twoja praca powinna liczyć co najmniej 250 słów.

Bolesław Prus

LALKA

– Nie rozumiem – rzekł pan Ignacy, obojętnie rzucając list na stół. – Dla przyjemności podróżowania z panną Łęcką, a choćby radzenia nad prezentami dla... dla jej ulubieńców nie rzuca się w błoto pięćdziesięciu tysięcy... jeżeli nie więcej...

Wokulski powstał z kanapy i oparłszy się obu rękoma na stole, zapytał:

– A gdyby mi się podobało rzucić dla niej cały majątek w błoto, to co?...

Żyły nabrzmiały mu na czole, gors koszuli gorączkowo falował na piersiach. W oczach zapalały mu się i gasły te same iskry, jakie już widział Rzecki w chwili pojedynku z baronem.

– To co?... – powtórzył Wokulski.

– To nic – odpowiedział spokojnie Rzecki. – Przyznałbym tylko, że omyliłem się, nie wiem już który raz w życiu...

– Na czym?

– Dziś – na tobie. Myślałem, że człowiek, który naraża się na śmierć i... na plotki dla zdobycia majątku, ma jakieś ogólniejsze cele...

– A dajcież mi raz spokój z tym waszym ogółem!... – wykrzyknął Wokulski, uderzając pięścią w stół. – Co ja robiłem dla niego, o tym wiem, ale... cóż on zrobił dla mnie!... Więc nigdy nie skończą się wymagania ofiar, które mi nie dały żadnych praw?... Chcę nareszcie raz coś zrobić dla samego siebie... Uszami wylewają mi się frazesy, których nikt nie wypełnia... Własne szczęście – to dziś mój obowiązek... Inaczej... w łeb bym sobie palnął, gdybym już nic nie widział dla siebie oprócz jakichś fantastycznych ciężarów. Tysiące próżnują, a jeden względem nich ma obowiązki!... Czy słyszano coś potworniejszego?...

– A owacje dla Rossiego to nie ciężar? – spytał pan Ignacy.

– Nie robię ich dla Rossiego...

– Tylko dla dogodzenia kobiecie... wiem... Ze wszystkich kas oszczędności ta jest najmniej pewną – odparł Rzecki.

– Jesteś nieostrożny!... – syknął Wokulski.

– Powiedz – byłem... Tobie się zdaje, że dopiero ty wynalazłeś miłość. Znam i ja ją, bah!... Przez kilka lat kochałem się jak półgłówek, a tymczasem moja Heloiza romansowała z innymi. Boże mój!... ile mnie kosztowała każda wymiana spojrzeń, które chwytałem w przelocie... W końcu, w moich oczach, wymieniano nawet uściski... Wierz mi, Stachu, ja nie jestem tak naiwny, jak myślą. Wiele w życiu widziałem i doszedłem do wniosku, że my – wkładamy zbyt dużo serca w zabawę nazywaną miłością!

– Mówisz tak, bo j e j nie znasz – wtrącił pochmurnie Wokulski.

– Każda jest wyjątkową, dopóki nam karku nie nadkręci. Prawda, że nie znam t e j, ale znam inne. Ażeby nad kobietami odnosić wielkie zwycięstwa, trzeba być w miarę impertynentem i w miarę bezczelnym: dwie zalety, których ty nie posiadasz. I dlatego ostrzegam cię: niedużo ryzykuj, bo zostaniesz zdystansowany, jeżeli już nie zostałeś. Nigdy do ciebie o tych rzeczach nie mówiłem, prawda? nawet nie wyglądałem na podobną filozofię... Ale czuję, że grozi ci niebezpieczeństwo, więc powtarzam: strzeż się! i w podłej zabawie nie angażuj serca, bo ci je w asystencji lada chłystka oplują. A w tym wypadku, mówię ci, człowiek doznaje tak przykrych wrażeń, że... Bodajbyś ich lepiej nie... doczekał!...

Wymagania ogólne i szczegółowe

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń:

- 1.1) odczytuje sens całego tekstu [...];*
- 2.1) szuka literatury przydatnej do opracowania różnych zagadnień.*

II. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Uczeń:

- 3.2) omawia na podstawie poznanych dzieł literackich i innych tekstów kultury podstawowe, ponadczasowe zagadnienia egzystencjalne [...], poddaje refleksji uniwersalne wartości humanistyczne (gimnazjum);*
- 1.2) określa problematykę utworu;*
- 2.2) dostrzega w czytanych utworach cechy charakterystyczne określonej epoki ([...] romantyzm, pozytywizm [...]);*
- 2.4) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania świata przedstawionego i bohatera;*
- 3.2) wykorzystuje w interpretacji utworu konteksty [...];*
- 3.3) porównuje funkcjonowanie tych samych motywów w różnych utworach literackich;*
- 4.3) dostrzega w świecie konflikty wartości [...] oraz rozumie źródła tych konfliktów.*

III. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń:

- 1.1) tworzy dłuższy tekst pisany [...] zgodnie z podstawowymi regułami jego organizacji, przestrzegając zasad spójności znaczeniowej i logicznej;*
- 1.2) przygotowuje wypowiedź [...] (wybiera [...] odpowiedni układ kompozycyjny, analizuje temat, wybiera formę kompozycyjną, sporządza plan wypowiedzi, dobiera właściwe słownictwo);*
- 1.3) tworzy samodzielną wypowiedź argumentacyjną według podstawowych zasad logiki lub retoryki (stawia tezę lub hipotezę, dobiera argumenty, porządkuje je, hierarchizuje, dokonuje ich selekcji pod względem użyteczności w wypowiedzi, podsumowuje, dobiera przykłady ilustrujące wywód myślowy, przeprowadza prawidłowe wnioskowanie).*

Przykładowa realizacja zadania (1)

Rozsądek i uczucie, rozum i serce to pojęcia w powszechnym mniemaniu wykluczające się. Rozum był wartością epoki oświecenia, zaś takie uczucie jak namiętność wiązało się przede wszystkim z romantycznym indywidualizmem. Z tych właśnie punktów widzenia należy spojrzeć na bohaterów pozytywistycznej powieści Bolesława Prusa „Lalka”, z której pochodzi powyższy fragment. Z zamieszczonej w nim rozmowy Wokulskiego z Rzeckim wynika problem: czym kierować się w miłości: rozsądkiem czy namiętnością?

Moim zdaniem miłość oznacza poddanie się namiętności, całkowite zatracenie w uczuciu, choć może się to łączyć z cierpieniem.

W przytoczonym fragmencie Wokulski ukazany jest jako człowiek, który oddał się bezgranicznie namiętności. Rzecki przekonuje przyjaciela, że taka postawa jest zgubna, wręcz śmieszna, i prowadzi do destrukcji. Uwagi starego subiekta sprawiają, że Wokulski reaguje emocjonalnie, oburza się i nie przyjmuje jego słów do wiadomości.

Wokulski broni się przed zarzutami Rzeckiego, uzasadniając, że ma prawo do popełniania błędów, do robienia wszystkiego, co może dać mu szczęście – w tym do zatracenia się w miłości, choćby była nierozsądnie ulokowana, bo każdy człowiek ma prawo do przeżywania miłości w sposób indywidualny. Stanisław jest w miłości romantykiem, idealizuje Izabelę, traktuje ją w sposób wyjątkowy. Wokulski wybiera namiętność, ponieważ tylko ona gwarantuje mu wyrażanie samego siebie. Podkreśla to w gwałtownej rozmowie ze starym przyjacielem Rzeckim: „Chcę nareszcie raz coś zrobić dla samego siebie... Uszami wylewają mi się frazesy, których nikt nie wypełnia... Własne szczęście – to dziś mój obowiązek...”.

Bohater zakochuje się od pierwszego wejrzenia (w trakcie pobytu w teatrze). Od tej pory zdobycie arystokratki to cel i sens jego życia. Miłość do Izabeli wyzwoliła w dojrzałym mężczyźnie nowe siły witalne, stała się motorem jego działań. Dla niej zdobył majątek, właściwie to dla niej założył spółkę do handlu ze Wschodem, dla niej uczył się angielskiego. Choć przeżył dramat z powodu odrzucenia, to w krótkim czasie zauroczenia doświadczył uczuć, o których wcześniej nie miał pojęcia. Stał się czuły i wrażliwy, ogarniała go błogość na myśl o ukochanej. Emocje zaskoczyły go w jakimś stopniu, ale gdyby nie to, Wokulski nie doświadczyłby prawdziwej miłości i do końca życia pozostałby tylko kupcem i wdowcem po Małgorzacie Mincel.

Myślę więc, że w miłości, mimo wszystko, należy oddawać się namiętności, gdyż tylko ona gwarantuje doznanie intensywnych uczuć, których pragnie doświadczyć każdy człowiek. Tak też postrzega miłość w pierwszej godzinie wyznań Mickiewiczowski Gustaw, bohater IV części „Dziadów”. Według niego namiętna miłość łącząca dwoje kochanków gwarantuje przeżycia porównywalne z niebiańskimi rozkoszami. Co prawda uczucie Gustawa zakończyło się tragicznie, gdyż ukochana zdecydowała, że w miłości ważniejsze jest kierowanie się rozsądkiem (i dlatego wyszła za mąż za kogoś, kto jej zagwarantował dostatni byt), jednak wcześniejsze doświadczenie bohatera pozostało w jego pamięci jako cenna pamiątka.

Namiętność w miłości wybrali także Romeo i Julia z dramatu Williama Szekspira. Choć rozsądek podpowiadał im, że łatwiej byłoby żyć spokojnie, w zgodzie z rodziną, to oni jednak poddali się namiętności. W ich przypadku kierowanie się uczuciem, sercem sprawiło, że byli w stanie na jakiś czas pokonać przeszkody wynikające z konfliktu ich bliskich. Mogli być razem i zaznali szczęścia. Mimo że historia kończy się tragicznie, to ten smutny koniec dowodzi, że prawdziwe uczucie wyzwala w człowieku chęć poświęcenia się dla drugiej osoby, bez której życie nie ma sensu.

Postawy bohaterów powyższych utworów są przykładem na to, że miłość jest tak silną namiętnością, iż nie pozwala na działania racjonalne. Gdyby w miłości rozważać racjonalnie każdy gest, zatraciłaby ona swą moc. Rozsądek w miłości jest wręcz szkodliwy, bo tłumi uczucie, niszczy spontaniczność. Wymienione przykłady literackie pokazują, że warto w miłości poddać się uczuciu, nie zważać na rozum, choć często ten wybór wiąże się z ryzykiem cierpienia.

Poziom wykonania

- A. Sformułowanie stanowiska: 6 pkt** – stanowisko adekwatne do problemu podanego w poleceniu (zdający podaje jednoznaczną tezę).
- B. Uzasadnienie stanowiska: 12 pkt** – uzasadnienie trafne, szerokie (zdający podaje rzeczowe argumenty z fragmentu i całego tekstu *Lalki*, trafnie przywołuje literacki kontekst i buduje na jego podstawie rzeczową argumentację, ocenia i uzasadnia swoje rozwiązanie problemu).
- C. Poprawność rzeczowa: 4 pkt** – brak błędów rzeczowych.
- D. Zamysł kompozycyjny: 6 pkt** – kompozycja funkcjonalna.
- E. Spójność lokalna: 2 pkt** – nieznaczne zaburzenia spójności.
- F. Styl tekstu: 4 pkt** – styl stosowny.
- G. Poprawność językowa: 6 pkt** – nieliczne błędy nierzające.
- H. Poprawność zapisu: 4 pkt** – zapis w pełni poprawny.

Przykładowa realizacja zadania (2)

Szczęście, zdaniem stoików, osiąga człowiek, wyzbywając się namiętności. Unikając skrajnych uczuć, jest w stanie zachować dystans wobec wydarzeń, które przynosi mu los. Poddając się namiętności, jaką jest miłość, nie może być panem samego siebie, gdyż zawsze będzie kierowało nim uczucie. Wiele przykładów literackich dowodzi, że w miłości lepiej słuchać głosu rozsądku, niż poddać się namiętności.

Przytoczony fragment ukazuje rozmowę ostrożnie i nieufnie myślącego o miłości Rzeckiego z Wokulskim bez pamięci zakochanym w Izabeli Łęckiej. Rzecki krytykuje

zachowanie przyjaciela, zwracając uwagę na negatywne konsekwencje jego działania (inwestowanie pieniędzy w błahostki, narażanie życia, wystawianie się na niepoehlebne opinie, plotki, skupianie się na sprawach banalnych i niedbanie o dobro ogółu, spełnianie wszelkich zachcianek Łęckiej). Rzecki proponuje Wokulskiemu, aby ten ożenił się z rozsądku z panią Stawską, kobietą mającą wiele zalet. Romantyk Wokulski nie ulega jednak namowom starego subiekta – poddaje się silnej namiętności do Izabeli. Ostatecznie jednak miłość ta kończy się dla Wokulskiego źle. Zdradzony i upokorzony podejmuje próbę samobójczą.

Postawę Rzeckiego uzasadniają wydarzenia z jego młodości. Pan Ignacy ma negatywne doświadczenia z kobietami. Kiedyś kochał jak romantyk i został zraniony, dlatego teraz myśli w nieprzychylny sposób o poddawaniu się namiętnościom, nie ufa kobietom, uważa, że są skłonne do zdrady i wykorzystywania mężczyzn. Rzecki kategorycznie przestrzega Wokulskiego przed Łęcką. Sądzi, że namiętność w miłości prowadzi do zaślepienia. Wówczas człowiek nie zauważa, że jest oszukiwany.

Bliskie są mi poglądy Rzeckiego, sądzę, że lepiej kierować się w miłości rozsądkiem, chociaż nie może to być rozsądek wyrachowany, bo wtedy niewiele ma on wspólnego z miłością.

W „Lalce” Prus ukazał wiele postaci kierujących się w miłości głosem rozsądku, który okazuje się, gdy mu się bliżej przyjrzeć, głosem wyrachowania, np. Izabelę Łęcką, Kazimierza Starskiego i Ewelinę Janocką. Wychodzą one z założenia, że ważniejsze od namiętności są: dobre nazwisko, pieniądze i tytuł. Traktują związki uczuciowe przedmiotowo. Ich chłodne kalkulacje przynoszą jednak krótkotrwały efekt, nie dają im pełnego spełnienia w miłości. Kiedyś racjonalnie myślał też Wokulski, żeniąc się z Małgorzatą – wdową po Minclu. Oboje małżonkowie traktowali związek jak uczciwy, korzystny dla obu stron interes.

Szczęście w miłości zdobywane na drodze rozsądku ukazuje natomiast Adam Mickiewicz w „Panu Tadeuszu”. Wielu bohaterów tego dzieła zostało ukazanych jako ludzie rozsądni, którzy w miłości nie ulegają porywom uczuć. Na przykład Telimena, która jest atrakcyjną, niezależną kobietą, początkowo ulega porywom serca i urokowi Tadeusza. Potem serce kieruje ją w stronę Hrabiego, ale głos rozsądku podpowiada małżeństwo z Rejentem. Telimena namiętność traktuje instrumentalnie, wiąże ją z przelotną grą, flirtem, zaś poważne zamiary łączy z racjonalnymi decyzjami.

Doskonałym przykładem na połączenie miłości i rozsądku jest związek Zosi i Tadeusza. Para nie zetraca się w uczuciu, nie ulega skrajnym emocjom i nie izoluje się od życia społecznego, zapominając o całym świecie. Czas kształtowania się ich związku przypada na przełomowe wydarzenia historyczne i społeczne. Bohaterowie angażują się w życie wspólnoty Soplicowa, m.in. uwłaszczając chłopów.

Jeśli nawet doznawanie namiętności jest kuszące, to warto jednak dążyć do panowania nad sobą, aby nie zatracić się w uczuciach. W życiu powinniśmy kierować się zawsze rozsądkiem, również przy doborze partnera życiowego. Miłość oparta na racjonalnych przesłankach ma większe szanse być szczęśliwą i długotrwałą.

Poziom wykonania

- A. Sformułowanie stanowiska: 6 pkt** – stanowisko adekwatne do problemu podanego w poleceniu (zdający podaje jednoznacznie tezę).
- B. Uzasadnienie stanowiska: 18 pkt** – uzasadnienie trafne, szerokie i pogłębione (zdający podaje rzeczowe argumenty z fragmentu i całego tekstu *Lalki*; odwołuje się też do innego utworu literackiego, ocenia i uzasadnia swoje stanowisko).
- C. Poprawność rzeczowa: 4 pkt** – brak błędów rzeczowych.
- D. Zamyśl kompozycyjny: 6 pkt** – kompozycja funkcjonalna.
- E. Spójność lokalna: 2 pkt** – nieznaczne zaburzenia spójności.
- F. Styl tekstu: 4 pkt** – styl stosowny.
- G. Poprawność językowa: 6 pkt** – nieliczne błędy nierzające.
- H. Poprawność zapisu: 4 pkt** – zapis w pełni poprawny.

Zadanie 3.

Zinterpretuj podany utwór. Postaw tezę interpretacyjną i uzasadnij ją. Twoja praca powinna liczyć co najmniej 250 słów.

Wisława Szymborska
PISANIE ŻYCIORYSU

Co trzeba?
Trzeba napisać podanie,
a do podania dołączyć życiorys.

Bez względu na długość życia
życiorys powinien być krótki.

Obowiązuje zwięźłość i selekcja faktów.
Zamiana krajobrazów na adresy
i chwiejnych wspomnień w nieruchome daty.

Z wszystkich miłości starczy ślubna,
a z dzieci tylko urodzone.

Ważniejsze, kto cię zna, niż kogo znasz.
Podróże tylko jeśli zagraniczne.
Przynależność do czego, ale bez dlaczego.
Odznaczenia bez za co.

Pisz tak, jakbyś ze sobą nigdy nie rozmawiał
i omijał z daleka.

Pomiń milczeniem psy, koty i ptaki,
pamiątkowe rupiecie, przyjaciół i sny.

Raczej cena niż wartość
i tytuł niż treść.
Raczej już numer butów, niż dokąd on idzie,
ten, za kogo uchodzisz.

Do tego fotografia z odsłoniętym uchem.
Liczy się jego kształt, nie to, co słyszeć.
Co słyszeć?
Łomot maszyn, które miały papier.

Z tomu: *Ludzie na moście* (1986).
Wisława Szymborska, *Pisanie życiorysu*, [w:] też, *Wiersze wybrane*, Kraków 2004.

Wymagania ogólne i szczegółowe

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń:

- 1.1) odczytuje sens całego tekstu;*
- 1.4) wskazuje charakterystyczne cechy stylu danego tekstu, rozpoznaje zastosowane w nim środki językowe i ich funkcje w tekście;*
- 1.7) rozpoznaje w wypowiedzi ironię, objaśnia jej mechanizm i funkcję.*

II. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Uczeń:

- 1.1) prezentuje własne przeżycia wynikające z kontaktu z dziełem sztuki;*
- 1.2) określa problematykę utworu;*
- 2.1) wskazuje zastosowane w utworze środki wyrazu artystycznego i ich funkcje oraz inne wyznaczniki poetyki danego utworu (z zakresu podstaw wersyfikacji, kompozycji, genologii) i określa ich funkcje;*
- 2.4) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania świata przedstawionego i bohatera ([...] sytuacja liryczna [...]);*
- 3.1) wykorzystuje w interpretacji elementy znaczące dla odczytania sensu utworu (np. słowa-klucze, wyznaczniki kompozycji);*
- 3.2) wykorzystuje w interpretacji utworu konteksty [...];*
- 3.4) odczytuje treści alegoryczne i symboliczne utworu.*

III. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń:

- 1.1) tworzy dłuższy tekst pisany [...] zgodnie z podstawowymi regułami jego organizacji, przestrzegając zasad spójności znaczeniowej i logicznej;*
- 1.2) przygotowuje wypowiedź [...] (wybiera [...] odpowiedni układ kompozycyjny, analizuje temat, wybiera formę kompozycyjną, sporządza plan wypowiedzi, dobiera właściwe słownictwo);*
- 1.3) tworzy samodzielną wypowiedź argumentacyjną według podstawowych zasad logiki lub retoryki (stawia tezę lub hipotezę, dobiera argumenty, porządkuje je, hierarchizuje, dokonuje ich selekcji pod względem użyteczności w wypowiedzi, podsumowuje, dobiera przykłady ilustrujące wywód myślowy, przeprowadza prawidłowe wnioskowanie).*

Przykładowa realizacja zadania (1)

Wiersz Wisławy Szymborskiej „Pisanie życiorysu” zawiera refleksję osoby mówiącej dotyczącą tego, jakie wartości kierują współcześnie człowiekiem. W swych rozważaniach poetka dochodzi do wniosku, że są one niezgodne z tym, co z natury ludzkie. Utwór rozpoczyna się pytaniem: „Co trzeba?”, a odpowiedź wskazuje, co obecnie jest ważne: „Trzeba napisać podanie / a do podania napisać życiorys”. Właśnie „podanie” staje się znakiem naszych czasów, w których liczą tylko relacje oficjalne, nastawione na osiągnięcie korzyści: „Ważniejsze, kto cię zna, niż kogo znasz / Podróże tylko jeśli zagraniczne”. Dostosowany do takiej opcji życiorys musi „być krótki” i to „bez względu na długość życia”. Szymborska pisze, że współczesny zbiurokratyzowany świat redukuje wiedzę o człowieku do suchych faktów, tak jak w urzędowym życiorysie. Człowieczy umysł staje się niczym wobec „adresów” i „nieruchomych dat”. A przecież człowiek to także pamięć o „krajobrazach” i „chwijne wspomnienia”, bagatelizowane w okrutnym świecie oficjalności.

Tę oficjalność podkreślają sformułowania „trzeba” i „obowiązuje”, krótkie „pisz” i „pomiń”. Tak użyte czasowniki eksponują ograniczenie ludzkiej egzystencji do bycia petentem. Poetyckość nieśmiało przejawia się w zarysowywaniu kontrastu między „krajobrazami” a zastępującymi je „adresami”, „ceną” a „wartością”, „tytułem” a „treścią”. W opisywanej rzeczywistości nie ma miejsca na „psy, koty i ptaki, / pamiątkowe

rupiecie, przyjaciół i sny”. Nic dziwnego, skoro funkcjonują tu takie kurioza jak to, że „liczy się [...] kształt [ucha], nie to, co słycać”. Najtragiczniejsza wydaje się jednak wymowa polecenia: „Pisz tak, jakbyś ze sobą nigdy nie rozmawiał / i omijał z daleka”. Słowa te sugerują wynaturzenie człowieka, pozbawienie go jego istoty, tego, kim jest.

Pozornie lakoniczny i beznamiętny opis poetka kończy równie lakonicznym pytaniem „Co słycać?”. To pytanie w relacjach międzyludzkich jest objawem sympatii, życzliwego zainteresowania czy choćby chęci zwykłego nawiązania kontaktu z drugim. Jednak w przedstawionym w wierszu zunifikowanym, wypranym z człowieczeństwa świecie brzmi co najmniej ironicznie, jeśli nie złowieszczo. Ale już na pewno złowieszczo brzmi odpowiedź. Słycać bowiem „łomot maszyn, które miał papier”, ten papier do którego sprowadziła się nasza egzystencja.

Szyborska nie moralizuje. W krótkim przekazie stawia diagnozę stechnicyzowanemu światu i pokazuje, ku czemu on zmierza. Przede wszystkim jest to przekaz skierowany do każdego czytelnika z osobna. Znajdujemy tu pytanie o to, do jakiego stopnia jest się już elementem tej rzeczywistości, w której ważniejszy okazuje się „raczej już numer butów, niż dokąd on idzie”. Poetka zmusza do zastanowienia się, na ile jeszcze istota ludzka jest sobą, a na ile staje się tym, „za kogo uchodzi”.

Poziom wykonania

- A. Koncepcja interpretacyjna: 9 pkt** – koncepcja interpretacyjna niesprzeczna z utworem, spójna i obejmująca sensy niedosłownie (znajduje potwierdzenie w tekście, obejmuje i łączy w całość odszukane przez piszącego sensy utworu).
- B. Uzasadnienie tezy interpretacyjnej: 10 pkt** – uzasadnienie tezy interpretacyjnej trafne, ale niepogłębione (zawiera powiązane z tekstem, wynikające ze sfunkcjonalizowanej analizy, argumenty pozwalające odczytać sens utworu; nie wykorzystano kontekstów interpretacyjnych).
- C. Poprawność rzeczowa: 4 pkt** – brak błędów rzeczowych.
- D. Zamyśl kompozycyjny: 6 pkt** – kompozycja funkcjonalna.
- E. Spójność lokalna: 2 pkt** – nieznaczne zaburzenia spójności lokalnej.
- F. Styl tekstu: 4 pkt** – styl stosowny.
- G. Poprawność językowa: 6 pkt** – nieliczne błędy nierzące.
- H. Poprawność zapisu: 4 pkt** – zapis w pełni poprawny.

Przykładowa realizacja zadania (2)

Wisława Szyborska w wielu swoich wierszach rozważa problemy ludzkiej egzystencji. Ukazuje istniejące w niej paradoksy, bada kondycję współczesnego człowieka i opisuje świat, w którym przyszło mu żyć. Jej uwagę przyciągają proste, czasami codzienne, czynności. Traktuje je jako punkt wyjścia do uniwersalnych refleksji, które wielokrotnie zaskakują czytelnika.

Wiersz „Pisanie życiorysu” dotyczy bardzo ważnej tematyki. Poetka z pozoru mówi o typowej biurokratycznej czynności (opracowaniu własnego CV), którą wykonuje się w życiu wielokrotnie, a w rzeczywistości dotyka fundamentalnych problemów ludzkiej egzystencji. Pozornie niewinne wskazanie „życiorys powinien być krótki” kryje za sobą poważne konsekwencje. Tę zwięzłość uzyskuje się bowiem przez „zamianę krajobrazów na adresy / i chwiejnych wspomnień w nieruchome daty”. To odhumanizowanie zostaje podkreślone za pomocą kontrastów językowych: – fakty, adresy i daty, charakterystyczne dla nomenklatury urzędowej, zostały zestawione z tym, co należy „pominąć milczeniem”, do czego należą „psy, koty i ptaki / pamiątkowe rupiecie, przyjaciele i sny”. Poetka ubolewa nad tym, że współcześni ludzie zaczynają myśleć według urzędniczych szablonów, nie uwzględniających ludzkich emocji, marzeń, przyjaźni i różnych innych jednostkowych doświadczeń, przez co tracą swoją indywidualność. Zwraca uwagę, że człowiek wręcz zatracca samego siebie, bo do czego innego niż takie zatracenie prowadzi nakaz: „pisz tak, jakbyś ze sobą nigdy

nie rozmawiał / i omijał z daleka”.

Szczególnie boleśnie można było odczuć taki sposób traktowania ludzi w epoce komunistycznej. Człowiek był wtedy nikim, jeśli nie poddawał się systemowi totalitarnemu. Najlepiej chyba opisał to w swojej twórczości Gustaw Herling-Grudziński w tomie prozy „Inny świat”. Bohaterami tych opowieści są więźniowie sowieckiego obozu, którzy stają się trybikiem w wielkiej maszynie niewolniczej pracy. Życie obywateli „innego świata” podobne jest do wegetacji zwierząt czy pracy maszyny produkcyjnej, a ich oprawcy wykonują przesyłane z centrali rozkazy.

W wierszu Szymborskiej występują charakterystyczne czasowniki w trybie rozkazującym: „pisz” i „pomiń”, które są kluczowe dla tekstu, ponieważ pokazują, że jesteśmy nieustannie poddawani czyjejś presji. Na pojawiające się pod koniec wiersza pytanie „Co słyszać?” dostajemy odpowiedź: „Łomot maszyn, które mają papier.” To mocna, dramatyczna puenta tekstu. „Papier” staje się znakiem naszego życiorysu, okrojonego do wyselekcjonowanych, bezdusznych faktów, ostatecznie nikomu niepotrzebnego. Jaki sens nadaje całemu wierszowi to metaforyczne ujęcie? Według mnie wiersz ten kwestionuje sposób zorganizowania współczesnego, biurokratyzowanego świata, który odrzuca prawo do tego, co indywidualne, niepowtarzalne. To, co oficjalne, wygrywa z tym, co prywatne. Poetka mówi nam o tym ku przestrodze.

Poziom wykonania

- A. Koncepcja interpretacyjna: 9 pkt** – koncepcja interpretacyjna niesprzeczna z utworem, spójna i obejmująca sensy niedosłownie (znajduje potwierdzenie w tekście, obejmuje i łączy w całość odszukane przez piszącego sensy utworu).
- B. Uzasadnienie tezy interpretacyjnej: 15 pkt** – uzasadnienie tezy interpretacyjnej trafne i pogłębione (zawiera powiązane z tekstem, wynikające ze sfunkcjonalizowanej analizy, argumenty pozwalające odczytać sens utworu, jest osadzone nie tylko w tekście, ale także w kontekstach).
- C. Poprawność rzeczowa: 4 pkt** – brak błędów rzeczowych.
- D. Zamyśl kompozycyjny: 6 pkt** – kompozycja funkcjonalna.
- E. Spójność lokalna: 2 pkt** – nieznaczne zaburzenia spójności lokalnej.
- F. Styl tekstu: 4 pkt** – styl stosowny.
- G. Poprawność językowa: 6 pkt** – nieliczne błędy nierzące.
- H. Poprawność zapisu: 4 pkt** – zapis w pełni poprawny.

Zadanie 4.

Zinterpretuj podany utwór. Postaw tezę interpretacyjną i uzasadnij ją. Twoja praca powinna liczyć co najmniej 250 słów.

Tadeusz Różewicz

ODNALEŹĆ SAMEGO SIEBIE

ci młodzi ludzie
 dziewczyny i chłopcy
 mówią szybko niewyraźnie
 mówią że szukają „siebie”
 szukają miłości boga
 zbierają się w wielkie stada
 grupy grona gromady
 sto tysięcy dwieście pięćset
 milion Czy to nie błąd
 czy rzeczywiście
 można w tym tłumie
 odnaleźć siebie
 nadzieję miłość wiarę
 czy „najpiękniej” unosi się do nieba
 modlitwa miliona spoconych
 ciał czy o to chodziło
 Nauczycielowi

jeden skowronek
 jedna nuta dotrze do Ukrytego
 ale milion skowronków
 to jest coś monstrualnego
 opamiętajcie się młodzi przyjaciele

jesteście przerabiani
 na masę
 masę ludzką
 masowego odbiorcę
 jesteście przerabiani
 na ciemną masę
 na masę towarową

proszę was
 nie bójcie się samotności
 nie bójcie się ciszy
 nie bójcie się „nudy”
 pamiętajcie
 że milczenie jest wymowne
 że nienawiść krzyczy ryczy
 ujada i wyje
 miłość uśmiecha się milczy
 czeka na was

Wymagania ogólne i szczegółowe

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń:

1.1) odczytuje sens całego tekstu;

1.4) wskazuje charakterystyczne cechy stylu danego tekstu, rozpoznaje zastosowane w nim środki językowe i ich funkcje w tekście.

II. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Uczeń:

1.1) prezentuje własne przeżycia wynikające z kontaktu z dziełem sztuki;

1.2) określa problematykę utworu;

1.3) rozpoznaje konwencję literacką [...];

2.1) wskazuje zastosowane w utworze środki wyrazu artystycznego i ich funkcje oraz inne wyznaczniki poetyki danego utworu (z zakresu podstaw wersyfikacji, kompozycji, genologii) i określa ich funkcje;

2.4) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania świata przedstawionego i bohatera ([...] sytuacja liryczna[...]);

3.1) wykorzystuje w interpretacji elementy znaczące dla odczytania sensu utworu (np. słowa-klucze, wyznaczniki kompozycji);

3.2) wykorzystuje w interpretacji utworu konteksty [...];

3.4) odczytuje treści alegoryczne i symboliczne utworu.

III. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń:

1.1) tworzy dłuższy tekst pisany [...] zgodnie z podstawowymi regułami jego organizacji, przestrzegając zasad spójności znaczeniowej i logicznej;

1.2) przygotowuje wypowiedź [...] (wybiera [...] odpowiedni układ kompozycyjny, analizuje temat, wybiera formę kompozycyjną, sporządza plan wypowiedzi, dobiera właściwe słownictwo);

1.3) tworzy samodzielną wypowiedź argumentacyjną według podstawowych zasad logiki lub retoryki (stawia tezę lub hipotezę, dobiera argumenty, porządkuje je, hierarchizuje, dokonuje ich selekcji pod względem użyteczności w wypowiedzi, podsumowuje, dobiera przykłady ilustrujące wywód myślowy, przeprowadza prawidłowe wnioskowanie).

Przykładowa realizacja zadania (1)

Poezja Tadeusza Różewicza, zwłaszcza najnowsza, stanowi przede wszystkim diagnozę życia człowieka w świecie, w którym wartości przestały być jednoznaczne. W chaosie kultury masowej ginie człowiek jako jednostka, liczą się masy, nieustanny festyn życia w grupie. Różewicz jednak w wierszu „Odnaleźć siebie” i innych swoich utworach podkreśla, że jednostka jest ważniejsza niż zbiorowość, dlatego poeta dokonuje niemal apoteozy jednostki i krytycznie patrzy na zbiorowość.

Różewicz zachęca młodych ludzi do poszukiwania samych siebie, kształtowania własnej osobowości, chce wskazać im właściwą drogę w życiu. Ostrzega jednocześnie: „opamiętajcie się młodzi przyjaciele / jesteście przerabiani / na masę”. Młodzi utożsamiają się z dużymi zbiorowościami, grupami, w których głos jednostki jest niesłyszalny i nie sposób zauważyć każdego i go wysłuchać. Gdy patrzymy na grupę, patrzymy tylko na całość, a nie na indywidualnych członków, więc w ten sposób pojedynczy człowiek nie jest w stanie zaistnieć i wyrazić samego siebie. Stworzony jako odrębny byt podporządkowuje się masie, zapomina, że kontakt z Bogiem nawiązuje się w intymnej modlitwie. Wyznawanie wiary zostaje umasowione, co nie znaczy, że staje się bardziej autentyczne. W wierszu osoba mówiąca zastanawia się, czy tak powinien zachowywać się ten, który niesie prośby do Boga. Stąd zapytanie: „Czy o to chodziło Nauczycielowi”?

Osoba mówiąca w wierszu używa kategoriycznych stwierdzeń: „jesteście przerabiani na masę / masę ludzką [...] / na ciemną masę / na masę towarową”. Zwraca w ten sposób uwagę na to, że młodzi ludzie, goniąc za życiem w grupie, rezygnując ze swej indywidualności, stają się nieautentyczni. Z podmiotu egzystencji stają się przedmiotem. Poeta używa określenia „masa”, jako bezkształtna substancja, wzmacniając je epitetami „ciemna”, „towarowa”. Dodatkowo epitety te świadczą o tym, że młodzi nie myślą, stają się ograniczeni i łatwo można nimi manipulować. Poniekąd poeta rozumie potrzebę życia w grupie jako sposób ratunku przed samotnością, której młodzi się boją, ale wie też, że skutkiem tego dostosowują się do stadnych zachowań. Dlatego zachęca: „nie bójcie się samotności / nie bójcie się ciszy / nie bójcie się «nudy»”.

W utworze Tadeusza Różewicza „Odnaleźć samego siebie” autor przeprowadza bolesną diagnozę świata młodych ludzi. Ukazuje ich jako osoby pozbawione własnej osobowości. Według poety jednostka ma znacznie większą wartość niż grupa, zachęca więc młodych ludzi, by „odnaleźli samych siebie”. Choć czasem to poszukiwanie skazuje ich na samotność, to ta samotność może stać się okazją do cennej chwili namysłu nad własnym życiem i szansą odzyskania utraconej tożsamości.

Poziom wykonania

- A. Koncepcja interpretacyjna: 9 pkt** – koncepcja interpretacyjna niesprzeczna z utworem, spójna i obejmująca sensy niedosłownie (znajduje potwierdzenie w tekście, obejmuje i łączy w całość odszukane przez piszącego sensy utworu).
- B. Uzasadnienie tezy interpretacyjnej: 10 pkt** – uzasadnienie tezy interpretacyjnej trafne, ale niepogłębione (zawiera powiązane z tekstem, wynikające ze sfunkcjonalizowanej analizy, argumenty pozwalające odczytać sens utworu; nie wykorzystano kontekstów interpretacyjnych).
- C. Poprawność rzeczowa: 4 pkt** – brak błędów rzeczowych.
- D. Zamysł kompozycyjny: 6 pkt** – kompozycja funkcjonalna.
- E. Spójność lokalna: 2 pkt** – nieznaczne zaburzenia spójności.
- F. Styl tekstu: 4 pkt** – styl stosowny.
- G. Poprawność językowa: 6 pkt** – nieliczne błędy nierzające.
- H. Poprawność zapisu: 4 pkt** – zapis w pełni poprawny.

Przykładowa realizacja zadania (2)

Tadeusz Różewicz, jako wnikliwy obserwator rzeczywistości go otaczającej, świadek swojej epoki, często podejmuje w twórczości próby diagnozy sytuacji społecznej. Diagnoza ta staje się jednocześnie punktem wyjścia do negatywnego wartościowania obserwowanych zjawisk współczesności. W wierszu „Odnaleźć samego siebie”, napisanym w 2006 roku, poeta mówi o niepokojącej go rzeczywistości. Przedmiotem jego troski są postawy młodych ludzi, którzy wyzbywają się własnego „ja” i wybierają anonimowe zachowania podyktowane interesami zbiorowości. Ważną rolę w tekście odgrywają nawiązania religijne, które wyznaczają sensy i odczytanie całości.

Tytuł wiersza – „Odnaleźć samego siebie” jest znaczący; poeta zakłada, że każdy indywidualnie powinien szukać samego siebie i jest to wpisane w etap życia, którym jest dojrzewanie. W pierwszej zwrotce podmiot liryczny określa, w jaki sposób odbywa się to poszukiwanie – uważa, że ważna jest w nim religijność. Różewicz krytykuje jednak taką formę poszukiwania siebie jak zbiorowa modlitwa „milionu spoconych ciał”. Zadaje pytanie, czy ten rodzaj religijności rzeczywiście zbliża młodych do autentycznego poznania siebie, czy nie jest to odejście od pierwszych idealów wiary. Czy poszukiwanie nie powinno odbywać się w samotności, ciszy i skupieniu? W tłumie trudno znaleźć siebie oraz podstawowe cnoty religijne chrześcijaństwa – wiarę, nadzieję i miłość („List św. Pawła do Koryntian”). U Różewicza ta kolejność zostaje zmieniona na nadzieję, miłość i wiarę, co może mieć na celu, zwrócenie uwagi czytelnika na sens poszczególnych słów.

Tadeusz Różewicz buduje wyraźną opozycję między jednostką i tłumem. Świadomość tej opozycji zawiera się już w tytule wiersza. Słowo „samego” jest tu znaczące w podkreśleniu realizacji pewnego procesu poszukiwania własnej tożsamości, który powinien odbywać się w samotności, odosobnieniu, z dala od tłumów, bo tylko tak można stworzyć prawdziwą przestrzeń refleksji – zapewnić autentyczne odnalezienie samego siebie. Zanim poeta zaapeluje: „opamiętajcie się”, zwraca uwagę na to, że w postawie modlącej się zbiorowości jest coś nienaturalnego, sprzecznego z porządkiem rzeczy, tak jak milion skowronków śpiewających naraz. Można postawić pytanie, dlaczego Różewicz tak negatywnie odnosi się do pędu młodych do bycia w zbiorowości? Odpowiedź wyjaśnia kolejna strofa. Czas, w którym żyjemy, sprzyja masowości, chodzi o ukształtowanie kogoś, kto wszystko bezkrytycznie przyjmuje, zarówno towar, jak i religię. W takim świecie zatracą się zdolność do oceny i hierarchizowania wartości. To może być przyczyną zaniepokojenia poety o kierunek, w jakim zmierza społeczeństwo konsumpcyjne. Tym bardziej, że niejako zachowane zostają pozory „szukania siebie, szukania miłości i boga”. Najdobitniej wyrażają ten niepokojący stan społeczny nagromadzone w wierszu frazeologizmy ze słowem masa: „masa ludzka”, „masowy odbiorca”, „ciemna masa”, „masa towarowa”. Wzmacniają je dodatkowo określenia dotyczące zbiorowości: „grupy”, „grona”, „gromady”, „wielkie stada”.

W dalszej części wiersza poeta zwraca się do młodych. Czyni to w sposób łagodny. Jego prośba jest próbą dotarcia do uczuć i emocji, do wrażliwości młodych ludzi. Osoba mówiąca w wierszu przyjmuje postawę cierpliwego nauczyciela, który trzykrotnie powtarza „nie bójcie się”. Powtórzenie to nawiązuje do stylu biblijnego lub do słynnej frazy Jana Pawła II „nie lękajcie się!”. Poeta uważa, że przyczyną gromadzenia się młodych ludzi w tłumie jest strach i ucieczka przed sobą samym, ciszą, nudą. Młodzi odczuwają właśnie samotność jako „nudę”. Stąd wniosek, że nie widzą wartości w sobie, ale szukają jej na zewnątrz w tłumie, czyli paradoksalnie tam, gdzie jej nie ma.

Różewicz, zaniepokojony rezygnacją młodych ludzi z indywidualizmu i potrzeby skupienia na własnym życiu wewnętrznym, chce wskazać właściwą drogę, można by powiedzieć: nawrócić ich, podobnie jak biblijni prorocy i mędrcy nawracali tłumy. W puencie wiersza, stanowiącej ostateczne przesłanie do młodych, Różewicz odnosi się do dwóch opozycyjnych wartości – nienawiści i miłości. Pojęcia te charakteryzuje poprzez nagromadzenie czasowników oraz personifikacje. Nienawiść jest więc krzykliwa, zachowuje się jednocześnie jak zwierzę: instynktownie, ryczy, ujada i wyje (animalizacja nienawiści). Miłość natomiast ma ludzką twarz: uśmiecha się, jest cicha, łagodna i cierpliwa („czeka”) – taka jak z „Hymnu św. Pawła”. Wartość ta, zdaniem poety, może zrodzić się w milczeniu i ciszy, w samotnym i niezależnym myśleniu o sobie, w indywidualizmie. „Ciemną masą”, „masą towarową” łatwo jest manipulować. Można przypuszczać, że poeta ma na uwadze lekcję, jakiej udzieliła ludziom historia. Takie wielkie „religie” jak nazizm i komunizm poprowadziły masy do zbrodni, szerząc nienawiść skutkującą ludobójstwem. Poeta dostrzega zagrożenia we współczesnej cywilizacji i boi się, żeby nie doszło do powtórzenia złych doświadczeń z przeszłości.

Młodość jest ważnym etapem kształtowania się refleksji o sobie samym, jest czasem wyborów etycznych o znaczeniu fundamentalnym dla dalszego świadomego udziału w życiu, kulturze, społeczeństwie. Od tego okresu w życiu każdego człowieka zależy więc bardzo wiele, dlatego Różewicz upomina się o właściwą jakość egzystencji ludzi młodych, przypominając im w ten sposób, co powinno być w życiu najważniejsze.

Poziom wykonania

- A. Koncepcja interpretacyjna: 9 pkt** – koncepcja interpretacyjna niesprzeczna z utworem, spójna i obejmująca sensy niedosłownie (znajduje potwierdzenie w tekście, obejmuje i łączy w całość odszukane przez piszącego sensy utworu).
- B. Uzasadnienie tezy interpretacyjnej: 15 pkt** – uzasadnienie tezy interpretacyjnej trafne i pogłębione (zawiera powiązane z tekstem, wynikające ze sfunkcjonalizowanej analizy, argumenty pozwalające odczytać sens utworu; jest osadzone nie tylko w tekście, ale także w kontekstach).
- C. Poprawność rzeczowa: 4 pkt** – brak błędów rzeczowych.
- D. Zamysł kompozycyjny: 6 pkt** – kompozycja funkcjonalna.
- E. Spójność lokalna: 2 pkt** – nieznaczne zaburzenia spójności lokalnej.
- F. Styl tekstu: 4 pkt** – styl stosowny.
- G. Poprawność językowa: 6 pkt** – nieliczne błędy nierzające.
- H. Poprawność zapisu: 4 pkt** – zapis w pełni poprawny.